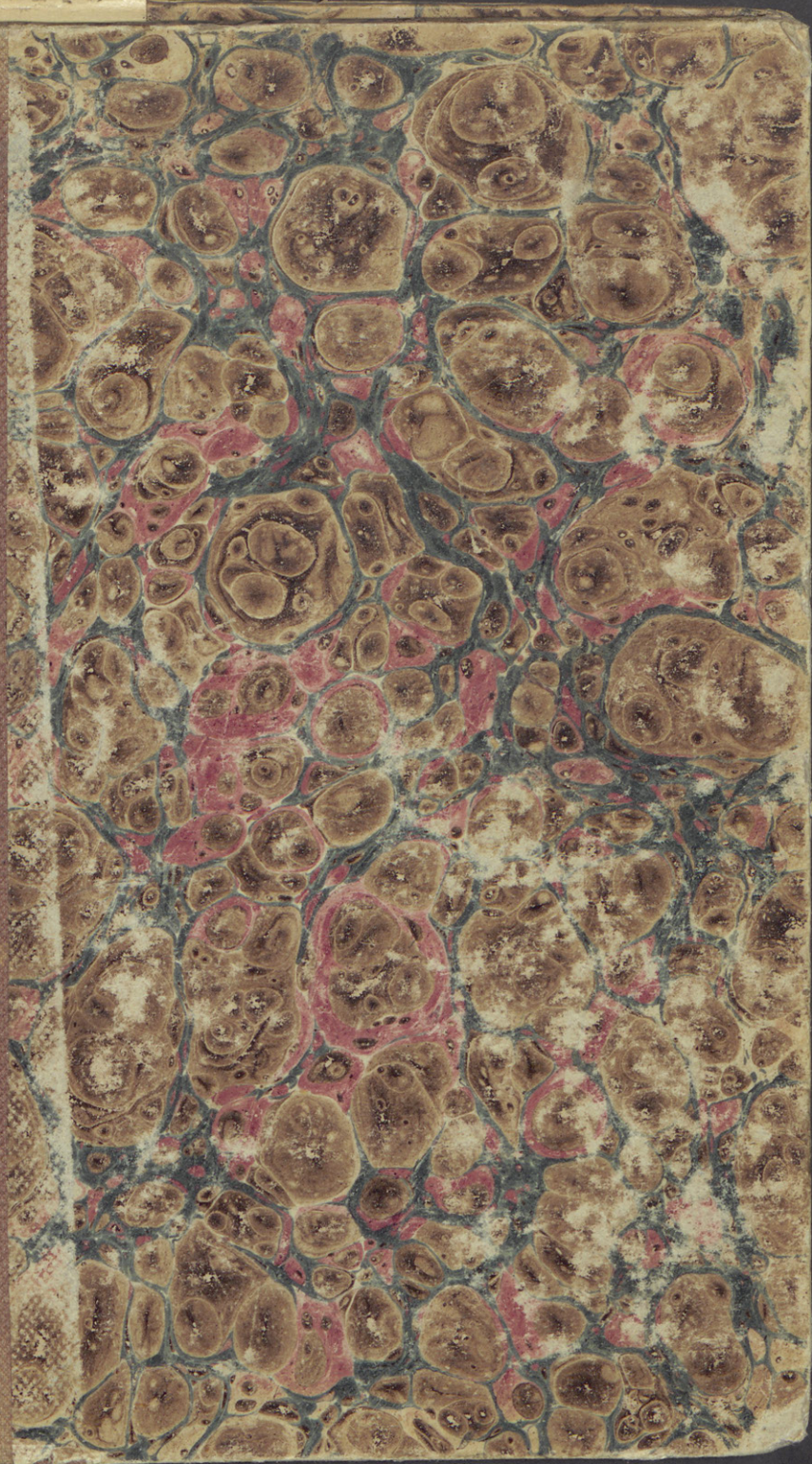
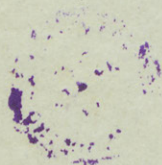
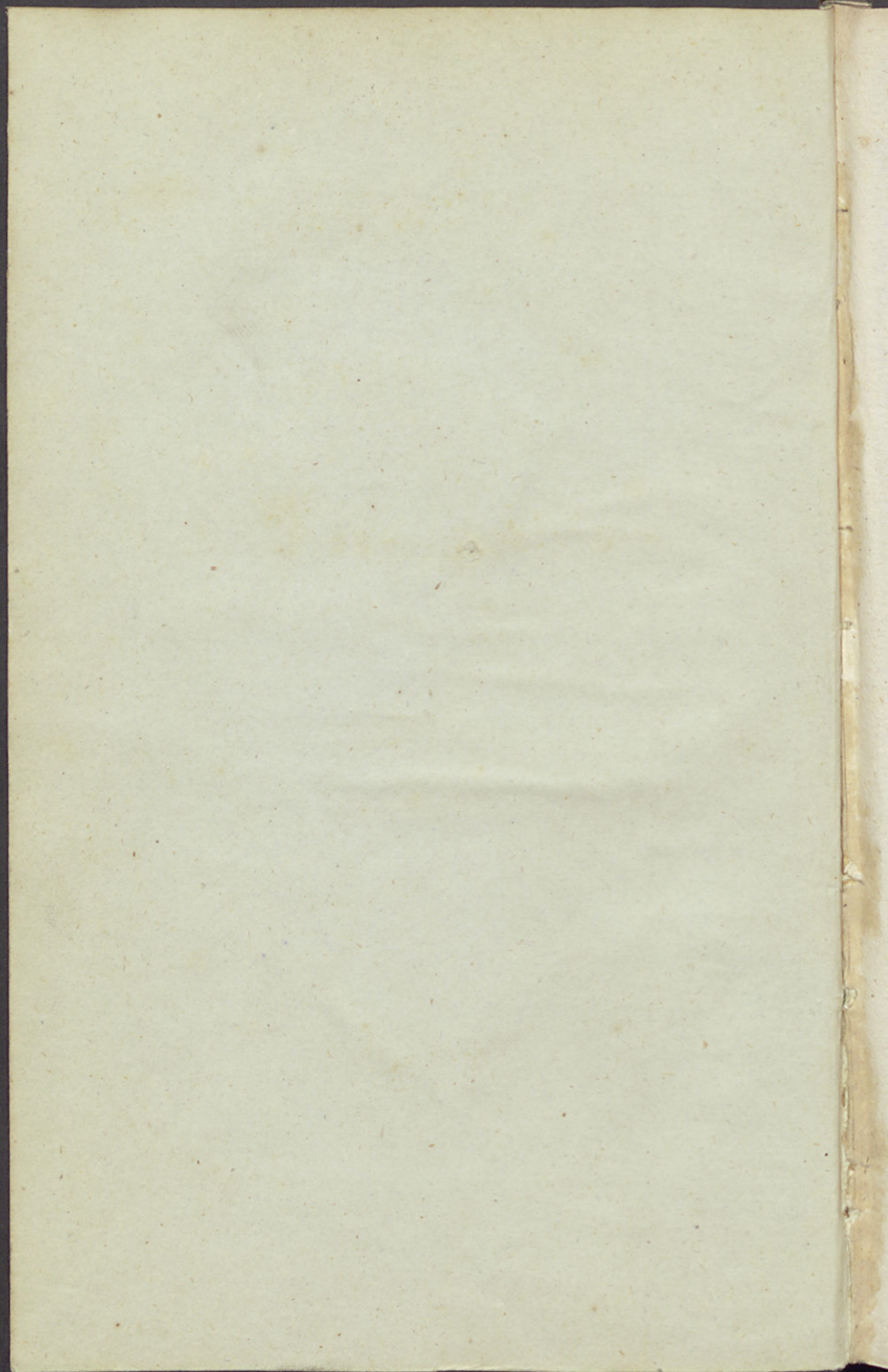

760416

KISDEDÁPOLÁS

mellyről

a' Tekintetes Orvosi-Kar' engedelmével

a'

Pesti Magyar Királyi Egyetemben

Orvos-Doctorrá létekor

értekezett

FLÓR FERENCZ.

PESTEN.

Nyomt. Beimel Jósef betűivel.

MISSISSIPPI

of the State of Mississippi

County of [illegible]

Know all men by these presents

Tekintetes és Tudós

STREITT JÁNOS,

*Orvos-Doctor Úrnak, Ő Császári Királyi Fő-Herczeg
József Magyar Ország' Nádor - Ispánja Udvari Orvos-
sának, a' Tekintetes Pesti Orvosi-Kar' rendes Tagjának
és több esztendeig volt Dekánjának, 's a' t.*

tisztelete jeléül

ajánlja

a' Szerző.

DOMESTIC

...

...

...

...

...

...

KISDEDÁPOLÁS.

*Aetas parentum, peior avis, tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitiosiore.*

Horat.

Bévezetés.

Szenvedésekkel, és halálos veszedelmekkel rendelé a' Nagy Természet öszveköttve lenni legfőbb örömét egy anyának, mellyet érez ohajtott első megpillantásán kedves magzatjának; és a' mint az elválasztó percz nem érzett gyönyörüségek' özönébe meríti érzelmeit szerencsés létrehozása után az epedve várt kis új polgárnak: úgy keserűvé-is válhatik a' pillanat' reménylett édessége, midőn, vagy a' magzat léte' kezdetén a' nélkül, hogy izelné az életet, mellyet most már ön erejével kellene folytatnia, szerencsétlen szülés alatt az örök világba oly igen korán ótszenderül, — vagy drágán vásárolva születését, csak az anyai élet' hunytával ébredhet árvalétre, — ártatlan gyilkossa szülőjének! — sőt mind ketten-is, az éltök után kajánul leselkedő halál' áldozatjává lehetnek, könnyeket csak és bűt hagyva magok után gyász emlékül a' vérző rokon keblekben. — Így minden szülésnél két életet látunk halálos veszélyekkel küzdeni: az anyáét, és magzatét, kettős figyelmet kell tehát fordítanunk egy szülőasszony' állapotjára: és ez annyival szentebb kötelessé-

ge minden ember-barátnak, mert védelem nélkül látjuk vivni az ártatlan szenvedőket hatalmas ellenséggel. — Hányszor ragadják ugyan-is túl eszméletén kínos fájdalmai az erejében fogyott vajudó anyát, hányszor lepik meg véletlen a' szűlfájdalmak, 's kivált hányszor orvosi segedelem szükében ügyetlen, hozzá nem értő kezek között, és ilyenkor kivédje, ki oltalmazza a' gyenge újonnan szülöttet ki ápolja illendő gyengeséggel a' tehetetlen magzatot? ki, sirva lép az életbe, mintegy segedelmét könyörögve másoknak e' veszélyel teljes pályá' kezdetén: — De tegyük-fel a' legszerencsésebb szülést gondoljunk egy, ép magzatot életet mosolygani a' halál harczát kiállott anya' keblén: avagy az anyai keblen határozodik e' az emberi élet utolsó célja? nem kívánunk e' nőni, erősödni, telyes virágzásu férfikort, és tartós egésségü vénséget érni? — 's mind ezt hányféle történetes környületek, hány akarva, vagy tudatlanságból tett intézkedések, és az életnek mily sokféle testi, 's lelki befolyási határozzák? úgy, hogy legtöbbynire első nevelőinktől függ: vallyon ép lelkü, izmos testü, 's egésséges polgári leendünk-e e' bajokkal terhes világnak, vagy első korunktól keblünkben hordozzuk az előbb, vagy utóbb kifejlendő nyavalyák' fészkeit, és rövid gyenge gyermekségünbből férfikort soha nem érve, korán hanyatló vénségbe törpülünk.

Ezeket, és több illyeket gondolóra véve, úgy hiszem, céliránytalan munkába nem fogtam, ha mint kezdő orvos az emberi életet kezdeténél veszem vizsgálat alá, azt a' bölcsőtől kezdve, első éveiben kísérem, reménylve

jelen értekezésemmel hazám' Leányainak egy
hasznos kézi könyvecskét ajándékozhatni, melly-
nek útmutatása szerént a' magzat czélirányosan
neveltetve, a' világnak egészséges polgárává, 's
szülőinek hosszan tartó örömévé válhassék.

Vezérem vala maga a' természet, és orvosi
ösmereteim, mellyekhez a' tapasztalásból, és
jelesebb férfiak' irományiból tanúltakat józan
ész által kivántam alkalmaztatni; 's csak a'
mellyek azokkal egyezni látszottak, méltat-
tam figyelemre, ellenben nem mulatván-el fel-
jegyezni a' visszaéléseket, mellyek a' tudat-
lanság' és bal előítéletek' szüleményei.

A' munka' foglalata következendő:

A' szülés	1 §.
A' gyermek' életjelei szülés alatt	2 —
A' Lehelés, és ez által változott vérkerengés	3 —
Lekötése a' köldök'sinórnak	4 —
A' szájüregben egybegyűlt nyálka' eltávoztatása	5 —
A' gyermekszurók' kiürítése	6 —
Fürösztés	7 —
Mosás	8 —
A' test' egyes részeinek tisztogatása	9 —
A' gyermeki vizsgálat	10 —
Az álhaláltól meglepettel való bánás	11 —
Öltöztetés	12 —
Helyezetje az újszülöttnek	13 —
Az anya tej általi táplálás	14 —
A' Dajkák, — azok választása, 's változtatása	15 —
A' szoptatók' életrendje	16 —
Táplálás alati tej' segedelmével	17 —
Gyermeki étkek	18 —
Természeti kiürítések	19 —
A' Gyermek-szoba	20 —
Ébren-lét, és álom	21 —
Testi mozgások	22 —
Játék, és foglalatosság	23 —
Az indulatok	24 —

1. §.

A' Szűlés.

A' fogantatás' perczétől, melly jöllehet homályos, azonnal támad a' magzatban egy belső ösztön a' tökéletes kifejlődésre, 's ha a' természet kül befolyások által munkájában nem akadályoztatik, minden további segedelem nélkül az ugyan általa meghatározott idő alatt lépcsőnként egy tökéletes emberi test fejlík-ki.

A' Szűlés' jelenlétét nyilvánosítja a' természet bizonyos fájdalmak által, mellyek a' kereszt-csontban kezdődvén a' vékonyokon előre, és a' czombokon lefelé terjednek, ezek alatt megreped a' vízi holyag, kiürítettik a' gyermekviz, melly által a' részek megnedvesítettvén, igen elősegítettik a' szűlés. — Szükség ugyan ekkor a' természet' segítségére lenni, de ha rendes és természetes szűlést reménylhetni, bizzuk azt reá, 's a' segítő személy félretévén minden meszterkedéseket, a' szülőnek alkalmas helyzetet rendeljen, minekutánna a' mérsékelt meleg, világos és tágas szobáról gondoskodott, tekintett továbbá arra-is, hogy a' szülőágy minden kárpitoktól ment, és télen a' fűtött kemenczétől távol legyen.

Az első levegő, mely az újszülöttre hat, tiszta, elegendő meleg, és minden kigőzölgéstől szabad legyen; ezen tekintetből távoztassanak-el a' szomszéd asszonyok, esmerősök és az elkerülhetetlenül szükséges személyeken kívül mások közel ne bocsájtassanak, mert elég, ha egyik a' vajdó anyát ápolja, másik a' gyermekről gondoskodik, a' harmadik pedig jelen áll, hogy az előre nem látható szükség' esetében tehesse szolgálatját.

Egy felkiáltás által jelenti magát a' világra jött kised, mellyre a' szenvedő anya végnélküli örömet érez, és a' szülfájdalmak elenyésznek; azonban ha annya' kívánságára látás és csókolás kedvéért azonnal oda nyujtatik az alig élni kezdő újszülött, nem csekélyek lehetnek a' veszélyek, mellyekbe mind kettőjüket taszíthatni ez által.

2. §.

A' gyermek' életjelei szülés alatt.

Ha az újszülött szemeit felnyitja, keményen kiált, könnyen lehel, és elevenséggel mozog, azt épen szülöttnak hihetjük, nem-is szükség illyenkor egyébre ügyelnünk, mint a' kül befolyásokat, mint: a' hideg levegőt, világosságot úgy alkalmaztatni, hogy azok kora behatások által az érzékeny gyermeknek ártalmára ne legyenek.

3. §.

A' lehelés, és ez által változott vérkerengés.

A' levegő, melly a' szülés alatt a' tüdöket, és a' külbőrt izgatja, a' különben-is izgékony gyermeket *Lehelésre* kényteti; felfúvódnak tehát a' tüdők és egyszersmind nagy mennyiségű vér folyik azokba, melly a' levegő által színére, 's alkotó részeire nézve tetemes változást szenved, megváltozik a' *Vérkerengés*, melly magát néhány perczek után a' köldök'sinór' érverése megszünte által nyilvánosítja. — A' kezdődő lehelést alkalmas, az az: vizirányos helyzet által szükség előmozdítani, erre nézve tehát a' törzsök' felrészét kevésbé emelítvén, hanyatti, vagy oldalfekvés által a' mellüregnek szabad mozgást engedünk.

4. §.

Lekötése a' köldök'sinórnak.

Szülés után a' gyermek még egybe van kötve anyyával a' szülep (*Nachgeburt*) által, erőszakosan nagy ártalom nélkül el sem választathatik tőle, könnyen halálos vérfolyás támadhatván ez által; — melly veszedelem elkerülésére a' *Köldök'sinór' lekötése* szükséges következő móddal: az érverés'megszünte után a' magzat' hasafelüli részét két ujjal tartja a' bába, 's másik kezével nyomva simogatja fel az anya felé, hogy a' benne lévő vér oda tóduljon; a' magzat' testétől vagy két ujjnyi távolságra a' köldök'sinóron egy arra alkalmas szalagocskát átteker, és alatt ráfojtja, ezt kétfelől visszahozván, ismét rá

fojtja, 's bokkrétát köt rajta, midőn-is ezen kötéstől mintegy ujnyi távolságra életlen ollóval elmetszi a' köldök'sinórt. A' megmaradt rész tiszta fejer ruhácskába tekertetvén, gyengén köttessék-le, 's tökéletes elfonnyadása után önkényes leesése várassék-el; a' nyomás igen ártalmas, nem ritkán oka a' köldök' és ágyék' sérveknek, mellyek akkor-is eredhetnek, ha a' leesés után a' köldök némely bábák által a' hüvelyk ujjal befelé tolatik.

Minekutána a' gyermek annyától elválasztatott, gond fordítassék a' takony' és gyermekszurok kiürítésére, nem különben a' test' külső tisztítására.

5. §.

A' szájüregben egybegyült nyálka' eltávolítása.

Ez legalkalmasabban vízbe mártott lágy ruhával, vagy ha az nagyobb mennyiségű, igen sűrű, 's nyúlós, az ujj segítségével tisztittatik-ki; néha szükségben puha tollal való csiklandása a' torok' hátsó falának egy igen hasznos hányást hoz elő. — Ha ezekre a' heregő lehelés nem csendesedik, félre vetvén a' bábák' gyakran káros szereit, orvosi segítséget kérjenek a' szülők. Az elkerülhetetlen szükség' esetében legártatlanabb szerek közé tartozik: savó czukorral, vagy egy két kávé kanállal adandó Ziliz (Eibisch) thea, kevés mennyiségű Csilla, az az: tengeri hagyma nedvvel (Merzwiebel-saft) keverve.

6. §.

A' gyermekszurok' kiürítése.

Legjobban kiürül a' *Gyermekszurok* az anya' első teje által, mellyre nézve a' szoptató anyák soha se vonják-el magzatjaiktól első hig (pecz) tejüket, melly gyenge has' hajtó ereje mellett a' beleket elkészíti a' későbbben következő sűrű, 's kövér tejnek megemésztésére. Ha a' gyermek annya' hig tejét nem kaphatná, és sűrű idegen tejet kénytetnék szopni, igen jó, ha első nap csak savó, vagy thea czukorral adatik, azontúl pedig szophat ugyan de eleintén kisebb mennyiségben. — Az említett szerek ha nem venné a' csecsemő, allövettel élhetni, melly: tejből, czukorból, és mézből készítették, valamint akkor-is, ha a' gyermekszurok igen ragadós, vagy talán feketés-is. A' végbél ne izgattassék szappanból készített csapok által, minthogy nem ritkán vannak foganat nélkül, és igen gyakran szülnék rossz következéseket: egy melegített posztó darabbal való dörzsölése a' kis hasnak nagyon előmozdítja a' gyermekszurok' kiürítését, melly ha a' testben marad, betegséget okozhat.

7. §.

F ü r ö s z t é s.

A' külbőr' tisztasága' eszközlése végett szokásba jött *fürösztése* az újszülöttnek igen czélirányos; ekkor jönnek a' tagok szabad mozgásba, mellyek a' méhüregben szoros, eröltetett helyzetben tartattak, ez által lesz a' vérmozgás szabadabbá, melly a' belső

részekről most kifelé idéztetvén, a' külbőrt megvesziti, ennek edényeit-is megtöltvén, de legnagyobb haszna abban áll, hogy lemosván a' gyermek' testét fedő tisztátalanságot, a' bőrt érzékenyvé, 's átpárolgóvá teszi. — Hogy pedig ezen kívánatoknak tökéletesen megfeleljen, szükséges: a' fürdés tágas edényben történjék, maga pedig a' fürdő vagy csak Rheumur hőmérője szerint 20°-ra melegített vízből aljon, vagy langyos tej, korpa, vagy Ziliz gyökér főzelék adassék az előbbihez.

A' fürösztés' alkalmával csak a' fej legyen szabadon, mellyet a' fürösztő egyik kezével feltart, míg az egész testet szivattsal (spongiával) vagy lágy ruhával mérsékelt dörzsölés alatt megtisztítja; kivévén a' gyermeket fürdőjéből, azt melegített lepedőbe takarja, az öltöző párnára fektetvén, a' hátramaradott bőrmázt (Rindspeck) sótanal vajjal, zsírral, vagy olajjal törüli-le; ezután megszáritatván a' gyermek további öltöztetésig, és közelebbi vizsgálatásig meleg ágyba vagy ha a' környületek engedik, annya mellé tétetik. Soha se mulasztassék-el a' nő nemem lévő kisdetek' szülő részei' szorgos kimosása, a' hol gyakran az egybegyült, és el nem távoztatott nyálka izgatást, gyuladást okozhat, minden rossz kimeneleivel.

Gyakran hallani tunya babáktól, és dajkáktól a' fürdő' kárhoztatását, de mennyire hasznos legyen az, már a' régi nemzetek előtt tudva volt, nem-is szükség erről többet szólani, ha meggondolja kiki, hány bőrnayalyák háritatnak-el csupán a' bőr' tisztasága által. — Fürösztessék a' gyermek első hónapban

mindennap egyszer, vagy, mint némelyek szeretik, lehet kétszer-is; ezentúl a' második esztendeig hetenként legalább kétszer, vagy háromszor-is. Minden fürösztés alkalmával a' lehető meghűtés' elkerülésére kell ügyelni, mellyre nézve téli napokon a' szoba mérsékelt meleg legyen, nyáron pedig az ablakok, és ajtók zárva tartassanak; fürdés után meleg lepedőbe takartatván a' gyermek, ágyba tétessék, a' közönségesen következni szokott álom végett. — A' második esztendőn túl lehet a' fürdő' melegét hideggel váltani-fel, de mihelyt bágyadtság, álmoság, sápadtság, vagy borzadás jelenik-meg, azonnal melegebbel kell élni.

Ártanak a' bábák, és dajkák gondatlanságokkal, midőn a' fürdőre vagy igen meleg, vagy szokatlan hideg vizet használnak, sőt néha szappant-is adnak hozzá, mellynek égető erejét kevés időre tapasztalhatni a' csecsemők' gyenge bőrén; ide járulnak még szerfelett meleg pólyák, mellyekre veresség, könnyen fenésedő hólyagok, és görcsök-is következnek.

Veszedelmes azon előítélet, melly szerént, hogy a' világra jött gyermekek erősítettessenek, azok azonnal borból, fűszeres füvekből készített fürdőbe, vagy pedig jeges vízbe mártatnak, hogy így a' valódi, vagy néha csak hibásan vélt gyengeség orvosoltassék; különbség nem tétetvén az egészséges, erős, vagy valóban gyenge, 's a' nehéz szülés alatt elkábúlt gyermek között, melly utolsónak edényei vérrel teltek, arcza kékes, szemei veresek, tagjai meredtek, és a' mellyre ezen szerfeletti izgatások bizonyos kárral hatnak, sőt halálosak-is.

M o s á s.

Sokaktól a' fürdő helyett ajánltatott *Mosása* az egész testnek koránt sem bir azon tulajdonnal, mint az előbbi, mert felette könnyü a' meghűtés, és gyakran a' fejnek, tüdőnek, hátgerincznek gyuladása okoztatik általa, sőt vagon példa, hol az egész testnek görcsös meredése hozatott elő; — az egész test' mosása tehát csak a' korosabb gyermekeknél használható mérsékelt melegített szobában, a' meleg vizet pedig csak lassan váltva hidegebbel-fel.

9. §.

A' test' egyes részeinek tisztogatása.

Mennyire káros lehet az egész test' mosása, annyival szükségesebb az egyes részek' tisztítása; ide tartoznak: a' fej' hajjal fedett része, a' szemek, orr, száj, fülek 's a' t.

A' Haj alatt a' természetes kozmó, kigőzölgés, és por által egybegyűlt mocsok, ha hosszabb ideig el nem távoztatik, mintegy kéreg gyanánt fedi-be a' fejet, melly közönségesen *Tejkéregnek* neveztetik; állitják némellyek, hogy ez a' kutacsokat védi, mások szerint előmozdítja a' koponyacsontok' kifejlődését, azonban a' tisztán tartott gyermekeknél nem tapasztalni ezt. — Ha tehát a' haj' zsirosabb volta miatt piszok gyűlne öszve, az, tiszta meleg viznek nem engedvén, szappannal mosassék-le, mert ha már kéreg

gyanánt fedné a' fejet, viszketést, égetést, a' fejbőr' gyuladását, és genyedését, a' körüllevőkben pedig kellemetlen szagával undorodást okozna: úgy több nyavalyáknak lesz kútfeje, különösen: hátrálja a' fejbőr' kigőzölgését, ellene áll a' haj' növésének 's a' t.

Eltávoztatik az említett Tejkéreg: ha sótalan zsirral bekenjük a' beteges fejet, és későbbben szappanos vízzel szorgalmasan lemoszuk a' könnyen elválasztható részeket, a' mosás után gyengébb törülgetés által megszáritjuk a' fejet, és bekötjük, ne hogy meghűtést okozzunk, melly most igen könnyen történhetik.

Ha 'a haj már hosszabb, csupa fésülés által tisztán tartatik, nem kell tehát szagos olajjal, vagy kenőccsel élni; mert először hirtelen avasodása miatt kellemetlen szagot okoz, de másodszor: még az érzékeny agyra-is károsan hat. Szinte ily következéseket szűl a' külömbféle porokkal való élés a' férgek' kiirtása végett, és a' csupa hajpor-is.

Kik a' hosszabbra nőtt haját éjjel papirosba tekergetik, vagy tüzes vassal fodoritják, ártnak azzal, hogy első esetben a' fekvés alatti nyomástól főfájás származik, a' meleg vas pedig kiszáritván a' haját, annak növését hátrálja. Eléggé védi a' hosszabb haját éjjel egy háló süveg, melly ritka szövete miatt a' bőr' kigőzölgését nem akadályoztatja.

A' *Szemhéjjakon*, és azok' szegleteiben egybe gyűlt nyálka nem nyállal nedvesített ujjakkal, hanem tiszta vízbe mártott ruhával törültessék-le.

Az *Orr*' tisztítása figyelmet érdemel, minthogy idegei, 's takonyhártyája által az agygyal közelebbi egybekötésben áll; ha tehát a' takony, és por által valami setétes színű kemény héj formálódik, azt só-talan kövérséggel meglágyítván, ujjainkkal távoztasuk-el; nagyobb gyermekeknél végbe mehet ez tiszta meleg tej, vagy Ziliz gyökér főzeléknek az orrba való felszívása által.

A' *Külfülek* meleg vízbe mártott szivattsal mosassanak-ki, a' fülsirt (Dhrenschnalz) ha hosszabb idő alatt keménnyé száradna, becseppentett mandula olaj által meglágyítván, alkalmas fülkanálkával kell ki-venni.

A' szopós gyermek' *Szájüreg*e napjában kétszer a' mutató ujra tekert, és tiszta vízbe mártott ruhával töröltessék-ki, az elválasztás után pedig ugyan ez tétessék minden evés alkalmával; ha fogak jelennek-meg, azokat jó lesz lágy fogkefécskével tisztítani. — Felette rossz szokás az alig világra jött gyermekeknek szájüregét különböző nedvekkel, öregre tört czú-korral behintett ruhával kidörzsölni, vagy azok' nyelvét halcsonttal vakarni: mert így a' szájüreg könnyen kisebesedik, a' nyelvdegre szümölcssei megsér-tetnek, gyuladás, taplós kinövések, tompultság, és néha a' nyelv' egész elvesztése következnek.

Egyéb részei a' testnek, de főképp a' czombok, alfel, nemző részek, ha a' kiürítések alkalmával tisztátalanokká lettek, azonnal langyos vízbe mártott szivattsal töröltessenek, és szárittassanak-meg, mert csak így kerüljük-el az említett részek' gyuladását,

kisebesedését, és így tesszük szükségtelemmé a' különbözőféle ártalmas porokkal való behintést.

10. §.

A' gyermeki vizsgálat.

Ha megtisztított a' gyermek, vagy mindjárt az első fürösztés alatt szorgosan vizsgáltassék-meg: nincs é valami testi hibája, u: m: ficzamosodás, csonttörés, kül sérelem, vérkiömlés, 's a' t. mint következői a' nehéz szülésnek, vagy az első alkotásnak.

Az utóbbihoz tartoznak: némely hibázó vagy számelelti tagok, benövése a' természetes nyílásoknak, u: m: a' szemnek, orrnak, segnek, vizellő csőnek 's a' t. — Ide tartoznak továbbá: a' fejdaganat, vízfej, benyomása, vagy törése a' koponya csontoknak hasadt ágygerincz, anyai jegyek, nyúlszáj, sérvek 's a' t.

Ha találni efféle hibákra, azok' lehető eltávoztatását szükség eszközteni. — Az ágyéksérveket vissza tévén, rendes kötővel kell helyökben tartani. — A' leesett végbél, meleg borba mártott nyomszerekkel köttetik-fel, mig természetes helyére vonúl. — Átaljában reménylhetni sok hibáknak, u: m: görbe lábknak, szem gyuladásoknak, vakságnak, kancsalságnak, és több efféléknek gyógyítását, ha az orvosi segedelemhez korán folyamodunk, de különben nehezen vagy talán éppen nem.

Legnagyobb veszedelmek közé tartozik az újszülöttek' első hetében, előforduló álkapocsmerevedés, mellynek nem kevesen lesznek áldozatjává. — Ezen tekintetből: mihelyt a' gyermek nem örömet szopik, álkapoca nehezen, vagy éppen nem mozog, és álcsonthai mintegy öszve vannak kúcsolva, míg az el nem mulasztandó orvosi segedelem érkezik: azonnal allövet adassék Ziliz, vagy korpa főzelékből, és olajból; készítettessék meleg fürdő, rakassék az álkapoc' izülése' tájára folyvást meleg párolás tejben főzött zsemlével.

Vakmerő, 's minden tekintetben roszt következésü műtétele a' bábának, ha a' gyermeknek szülés alatt idomtalanul öszve nyomott fejét gömbölyüvé akarja formálni, 's ez által az előre látó természet' törvényeit akarja oktalanul megsérteni. — A' természet ugyan-is könnyíteni kívánván a' szülést, a' gyermek' fejére több varrányokat (die Näthe) rendelt, úgy, hogy a' mozgó koponyacsontok csak a' külbőr által tartatnak együvé, ez által a' szülés, főkép szük medenczéjü anyáknál könnyebbé lesz; szinte innét van: ha ez, csak kevéssé nehéz volt-is, hogy a' fejen hosszas daganat képeltetik, melly nem állandó, 's a' természet tulajdon ereje által elenyésző. — Hagyni kell hát ezt, kivált bábának, sőt orvosi segedelmet is csak akkor kell keresni, ha hosszan tartó szülés után az igen egymásra tolatott koponyacsontok magoktól helyökre nem mennének.

A' végtagok az anya' méhében erőltetett helyzetben voltak, jó lesz tehát azokat gyengén kiegye-

nesíteni, 's egymástól eltávoztatni, ügyelni továbbá, nincs é azoknak törése, vagy hibás alkotása jelen.

Felette ritkán szükség a' nyelvféket felmetszeni, ha pedig elkerülhetetlen, soha se engedjék a' szülők ezen munkát vakmerő bábáknak, kik igen gyakran szeretik e' műtételt szükségesnek látni, mihelyt t: i: a' gyermek rendesen nem szopik, a' mi nek pedig sok egyéb okai lehetnek: há, vagy az emlők rendetlenek, vagy nem tud elég ügyességgel, kivált az előszöri anya bálni gyermekével 's a' t. — Meg kell tehát szorosán vizsgálni, mikor szükséges a' nyelvfék' felmetszése, mellyre pusztá tapintás nem elegendő, mert az meglévén dagadvá, igen nehéz a' megösmerés; hanem a' következendőkre kell ügyelni.

Mikor a' nyelv egészen szabad, a' gyermek az ujjat, melly vizsgálat okáért szájába vitetik, szájpadlásához fogja nyomni; — ellenben, ha a' gyermek nyelvét szájából ki, 's szájpadlásához fel nem viheti, nem szophat, és a' sikoltás alatt nyelve' hegye lefelé görbül, jele, hogy a' nyelvfék igen vastag, vagy feszesen le van növe, ekkor tehát ügyes orvosi kéz által szükség lesz az említett metszést eszközölni.

Ritkább esetekben támad a' nyelv alatt egy húsos csomó azon helyen, hol különben a' nyelvfék van: az úgy nevezett Békadaganat, mellynek orvoslását szinte egyedül az orvos eszközölheti.

Alkalmasnak találtam ide rekesztteni még egy ártalmas szokást, mellyet szinte bábák követnek-el,

t: i: az újszülött leánygyermek' csecsbimbóinak erőszakos nyomását, hogy ez által az abban találtató sűrű nyálka kiürítették. Ez először kegyetlen munka, 's kinzása a' gyenge csecsemőnek, továbbá boldogtalan önhittsége az együgyű bábának, mintha t: i: a' természet czélja' elérésére az ő segítő kezeit ohajtaná használni. Ezen oktalan szokás éppen ellenkezik az emlők' rendeltetésével, mert az erőszakosan kinyomott nyálka csirája a' tejet elválasztó életműnek, és ha azt így megsemmisítjük, a' következő gyuladás által egy egybenőtt húsos emlőt eszközünk, melly a' szükséges mirigyek elrontása által, a' tej' elválasztására alkalmatlan lesz. — Valóban hasonló esetekben szomoruan tapasztalhatni, mennyire vetélkednek az oktalanság, és bal előítélet egymással, hogy a' jótévő természet' egyszerű törvényeit megtapodhassák.

11. §.

Az álhaláltól (Scheintod) meglepettel való bánás.

Több tökéletesen kifejlődött, és élet' tehetséggel bíró gyermekek jönnek a' világra minden életjel nélkül, de alkalmas segítség által vissza nyerhetik életüket. Neveztetik ezen állapot *Ál-halálnak*.

Kétféle Ál-halált különböztetnek-meg az orvosok, mellyeknek mindenike más meg más jelekkel nyilvánosítja magát, külön októl származik, és saját ápolást-is kíván.

Egyik faja az ál-halálnak *gutaütéshez* hasonló állapot: ekkor életjel nélkül van a' gyermek, orczája kékes, és teli, szemei üregeiből kifelé tolódva, teste meleg; mellyen több széles kék foltokat, és néha az érverést-is láthatni a' köldök'sinórban. — Ezen faj közönségesen az erős, vérmes kisededeket lepi-meg, az előre járt nehéz szülés alatt, midőn a' fej a' medenczén való átmentében soká nyomatik; tapasztaltatik szinte akkor-is, ha a' köldök'sinór a' nyakra tekerődzik, ha a' szájban, orrban, egybegyűlt nyálka a' lélekzést akadályoztatja, vagy ha a' láb-, far-, térdszülések húzamosak. — Ezen esetben azonnal vágatassék-el a' köldök'sinór, és csak bizonyos mennyiségű vér' kieresztése után kötessék-le.

Az ál-halál' másik faja hasonlít az *ájuláshoz*. — A' gyermek szinte életjel nélkül, orczája halavány, végtagjai gindáron csügnek, szemei zavarosak, ajkai kékek, álkapcsa lefügg, szája tátva. Ennek valóságos oka az elgyengülésen alapodik, azért-is, főkép az idétlen, gyenge, sovány kisededeket lepi-meg, ha t: i: a' terhes anya súlyos betegségekkel küszködött, vérfolyásban szenvedett, 'a köldök'sinór szétszakadt, vagy más ily gyengítő ok hatott az anyára, vagy gyermekre. — Ekkor a' köldök'sinór elvágása a' lehelés' bekövetkezése előtt halálos.

Tétessék a' gyermek meleg fürdőbe, szája 's orra egy az ujra tekert rubával a' jelenlévő nyálkától tisztítottassék-ki; gyengén, a' nélkül, hogy az orr befogatnék, fujjon a' segíteni kívánó levegőt szájába, míg tüdője megtelik, ekkor mellürege gyenge nyomás

által ürittessék-ki, ez folytattassék a' lehelés' kezdetéig.

A' lehelő tehetség' helyre állítása után, a' vérkerengésre ügyeljen a' segítő, hogy az mentül előbb előhozattassék. Erre nézve kevés borral kevert hideg viz locsoltassék a' vélt-holtnak szemei közé, vagy pedig bizonyos magosságrol cseppenként öntessék hideg viz a' szivgödör tájára, minden fecskendezés után száríttassék-meg a' gyermek, és dörzsöltessék gyengén tenyérrel az említett tájék, szinte a' lábtalpakis. — Ha egyszer nem elég, ismételtessék az egész. Jó lesz továbbá kevés sót nyelvére dörzsölni, 's allövetet- is vizből, sóból, és közönséges olajból adni. — A' szagos szerek nagy vigyázatot érdemlenek, és eczeten kívül erősebb ne-is használtassék.

Vissza-hozatrán a' gyermek életére, ha már állait mozdítja, veresednek ajkai, felnyitja szemeit, lehel, jóllehet gyengén, ekkor folytatni kell az egészet, de gyengébb mértékben, és ha talán a' szülep-is kihajtatnék a' méhanya által, evvel együtt tétessék a' gyermek meleg fürdőjébe, 's a' köldök'sinor csak akkor vágattassék-el, ha már egészen magához jött. — Ha nyelhet, jó lesz kevés bort szájába cseppenteni; az egybe gyült nyálka' következéséből eredett heregő lehelés' alkalmával pedig adassék egy két kávéskanál csillanedv, nem különben ismét allövet, és a' szivgödör tájra meleg párolás tétessék.

Egy gyermek se tartassék valóban holtnak, noha semmi jeleit sem mutatja életének, legyen tehát fő kötelessége az anyáknak megszerezni valami e

tárgyról szóló munkát, hogy így a' szükség' esetében, vagy az érkezendő orvosi segedelemig, a' bábának azonnal tudtára adathassék, mit, és hogy kellessen mindent elkövetni az újszülött életre hozása' okáért.

12. §.

Ö l t ö z t e t é s.

A' fürösztés, az egész test', és minden tagok' szorgos vizsgálása után gondoskodhatni a' gyermek' öltöztetéséről, minek czélja legyen: a' maradék köldök'sinór' védelmezése külbefolyások ellen; a' kised' teste' tiszta tartása, 's hogy az anyai meleg' és átgőzölgés, mellyek a' gyermeki bőr' működése' felgerjesztésére elmúlhatatlanul szükségesek, ne tiltassanak-el; azonkívül úgy legyenek azok készítve, hogy a' tagoknak szabad mozgást engedjenek, és oly egyszerűek, hogy néhány perczek alatt egész könnyűséggel feloldoztathassanak.

A' maradék köldök'sinórt, minekutánna két, vagy három óra múlva, a' vérzés' megszünéséről bizonyossá lettünk, védjük eléggé, ha azt, egy fehér, lágy ruháskába takarván, az altesthez egyszerű pólyával úgy kötjük-le, hogy az se ne nyomassék, se pedig ide, 's tova ne huzattassék; szükség pedig mind kettőt naponként frissel váltani mind addig, mig közönségesen a' harmadik hétben a' maradék, elfonnyadása' után leesvén; minden veresség elenyészett a' köldök' táján.

Ne legyen helye a' mesterséges pólyázásnak, engedjék a' gyermek' tagjainak szabad mozgás. — Ennek okaért használható lesz egy hat, vagy hét hüvelyknyi szélességű pólya, melyet a' kishasra, 's köldökön felül úgy tekerünk a' meztelen testre, hogy mind a' felső, mind az alsó végtagok szabadon mozoghassanak, mellőztessék - el minden ráncz, ne hogy az érzékeny testre nyomás történjék, ezen pólyát fedje egy tágas, minden fodor, és csipke nélkül való ingecske, melly a' nyak' és karok' táján szorosan ne legyen a' testhez kötve; a' fejet takarja egy pamukból simára kötött, vagy csak egyszerű gyölesből készített fejkötő, melly egy, a' nyakszirttől a' homlokig futó szalag által kötéssék le. — Az ingen felül használható ugyan egy kurta felső köntös, (melly ha kötött lesz, könnyen fog engedni a' test' feszüléseinek) de ez felesleges, minthogy a' gyermek' testét anyja' melege eléggé védi. Így tétésék a' gyermek' ágyába, sőt igen hasznos volna egy két nap minden pólyázást elkerülni, 's csak elegendő melegségű ruhába takarni a' kisedet.

Ezen egyszerű öltözet által elérjük fő czélunkat, az újszülöttet t. i. a' levegő' külbefolyásaitól védjük, de egyszersmind az említett pólya által a' hajlékony testnek erősséget szerzünk, és így az ide, 's tova hordozást könnyebbítjük; továbbá igen könnyen eszközölhetni a' szükséges tisztaságot, minthogy egy háromszeglet formára öszvehajtott pelenkát, mellyel a' czombokat felülről, és az altestet alólról borítjuk - be, minden nehézség nélkül felválthatni, ezen felül használható lesz egy kétszeres flanel-darab, melly a' has' táján, és a' lábokon alól tágan

kötve tartassék. — Hogy pedig főkép a' félékeny Anya hátrán emelhesse magzatját, felsőképen használhatni egy párnát, melly oly hosszú, 's széles legyen, hogy a' gyermeket hosszában fektetvén reá, 's lábainál előre felhajtva, a' mellen felül érjen; nevezetesen nyáron, mikor a' melegség a' nélkül is nagy, e' helyett jobb szinte oly szélesre, 's hosszúra készített paplan.

Felette káros a' szoros pólyázás, gyakran ficzomodásokat, csontgörbülést okozhat mind a' végtagokban, mind a' hátgerincz' táján; továbbá ártalmasan hat a' belső életmivekre - is; itt alapíttatik gyakran az egész életbeli egésségtelenség, innét van, hogy sokan szorulásban, sérvekben, és a' hasüregnek egyéb beteges állapotjaiban szenvednek. — A' fesszes pólya gyakran nyálfolyást, taknyosságot, fül-folyást, bővebb vizelleti kiűritést okoz. Főkép arra kell ügyelni, hogy a' mell, és gyomortáj ne nyomattassék, mert a' bordák nem mozoghatván szabadon: mellszorulás, szívdobogás és több mellbetegségek eredhetnek; azért-is tanácsosabb a' gyermeket pólyázás után nem szoptatni, mert tejjel megtelt gyomra nyomást fog szenvedni, 's hányás következhet.

Többször jó lesz napjában a' kisedet pólyáitól megszabadítani, 's felvigyázat mellett annak egy párnán szabad mozgást engedni, ez által a' siránkozót gyakran lecsendesítjük, de egyszersmind sokat használunk a' gyermek' erős, és egésséges kifejlődésére.

Átaljában tekintve: a' pólyák, kötők, takarók, párnák könnyűek, finomak, puhák, keményítő, 's szegések nélkül legyenek, nehogy nyomván a' gyenge testet, nyugtalanságot okozzanak; a' használatás előtt melegíttessenek - fel, és tő' segítségével soha se, hanem csak szalagok által kötessenek - le. — A' gyengébb alkotású, vagy idő előtt világra jött gyermekek általjában melegebben tartassanak, és a' külbefolyások ellen gondosabban oltalmaztassanak.

Hányszor használtatik éppen ellenkező mód az öltöztetésben, minden nap tapasztalni, 's valóban csudálkozni lehet, mennyire kinoztatnak a' kisdedek ártalmas szokások, és vak előítéletek által!!

Hogy a' bábák mentül előbb bemutathassák anyoknak újszülöttjüket, fürösztés után a' felyebb említett mód szerint betekervén a' köldök'sinór maradékot, azt a' gyermek' testéhez egy pólya által fesszesen szorítják - le; minthogy mély ítéletök szerint, ez nem csak a' köldök' helyében való tartására szolgál, de egyszersmind a' kisdedeket köldök', és ágyék sérveitől megóvjá; — ezen felül használtatik egy széles, hosszú pólya, melly által nyakától fogva talpig szorosan tekertetik-be a' gyenge csecsemő 's hogy még feje se maradjon szabadon, egy mesterségesen kötött, gyöngyökkel, és csipkével ékesített fejkötőt vonnak fejére; ide járul még az általati kendőcske, hogy a' szájából kifolyt nedv nyakára át ne szivároghassan; de ezen kívül még száj' törülőre is van szükség, melly egy bodros szalag' segedelmével nyakára köttetik, hogy így minden

mozoghatástól megfosztassanak. — A' felső végtagok ugyan mái napokban nem pólyáztatnak-le, mint ez előtt, de ez által semmit sem nyernek a' gyermekek, minthogy azok most erősen kinyújtva szorítatnak-le a' külső takarók által.

Illy módon kimeresztve adatik-által anyyának a' gyenge csecsemő, hogy a' még szabadon hagyott ajkakra első anyai csókját nyomhassa; de gyakran vége lesz az anyai örömnök, mert az alig kezdődő lehelés, és vérkerengés akadályt szenved, előbbi folyását könnyen felveszi, innét történik hogy, a' talán hibásan lekötött köldök'sinór vérezni kezd, és míg a' nyugtalanság valódi oka világosságra jőne, vagy mesterséges pólyáitól megszabadulhatna az alig élni kezdő, addig legnagyobb veszedelembe ejtetik, vagy néha halál' áldozatjává is lesz.

De tegyük-fel, az előbbi veszedelem nem következik-is, nem de a' bőr szinte eszköze a' külérzések' egyikének? így tehát, valamint a' szem, fül, 's a' t. a' kül behatások iránt érzékeny, nem lehet é hasonló mértékben káros következésü a' külbőrnek egyszerre nehéz ruhákba való burkolása, 's öszve-sajtlása? melly a' méhben csak hig nedvekkal, és finom tojás hárttyákkal vala érintésben; nem kinozza é ez a' gyenge csecsemőt? kellemetlen viszketegséggel, melly őt gyakran sirásra fakasztja, a' nélkül, hogy a' körüllevők okát eltalálnák, bár néha az orca' veres duzzadtságából azt következtetni lehetne. — Némellyek, mint említém, szoros pólyákkal a' köldök', és úgyéksérvek' elkerülése végett élnek,

azonban éppen ellenkező történik: mert az egybenyomatott belrészek oda vonódnak, hol legkisebb az el-
lentállás, nagyon természetes tehát, hogy az ágyék,
vagy köldökgyűrűn leghamarább mutathatják mago-
kat; bizonyítja ezt a tapasztalás, mert az álatoknál
sőt az oly nemzeteknél-is, kik pólyákkal nem élnek,
soha, vagy felette ritkán erednek az említett sérvek.
— De ez mind hijába, mert oly nagy ereje van a
hibás szokásnak, és begyökerezett előítéleteknek,
hogy az anyák tiltják gyermekeiknek a gyenge ála-
tocsák' sérelmeit, de nyugottan tekintik, ha tulaj-
don csecsemőjük kimeresztett végtagokkal, kemény
takaróba szorítatnak, és ezen, valóban sajnálandó
helyezetben heteken, sőt hónapokon által kinoz-
tatnak.

Levetkezik az anya, 's szinte feloldja köntőseit
nagyobb gyermekeinek lefekvés előtt; — szabad ezt
tenni a raboskodónak-is; — és csak az ártatlan cse-
csemő kéntelen ekkor-is feszes bilincseit hordani, ha
pedig ébredvén siránkozik: nem elég, hogy megfosz-
tatott szükséges nyugalmától, de még számtalan
csendesítő, 's gyakran ártalmas szerekek futnak se-
gítségökre felvigyázói. Valamint ez, úgy szinte kár-
hozatos szokás az-is, midőn a gyermeket tisztogatás,
vagy átöltöztetés' alkalmával a dajkák tulajdon térd-
jeikre hanyat fektetik, hogy így feje lefelé függjön;
ez okoz gyakran golyvát, mirigyos nyakat, sőt néha
pillanati halált-is gutaütés által. — Hasonlóan hely-
ben nem hagyható, ha pólyázás' alkalmával a gyer-
mek' vállalai hátra, 's karjai lefelé feszítetnek, hogy
így domború mellet kaphassanak.

Átaljában sok, és számlálhatatlan azon visszaélés, melyet ezen tekintetben mindennap tapasztalhatni, úgy, hogy szinte bámúlnunk lehet, hogy felejtkezhetik-meg édes szép kötelességeiről egy anya annyira, hogy gyermekét, ki természeti titkos ösztöntől izgatva legédesebben csak anyai keblen enyhelegne — idegen kezekre bizva nyugton alhatik, nem rettentvén-fel őt álmából azon gondolat: hogy árva gyermekétől, kit anyja magától eltaszítván, a' bérbe fogadott dajka kevesebb gonddal ápol; egy veszélyes pillanat megfoszthatja.

Mintegy három holnapig lehet a' leirt öltöztetést meghagyni, 's ha a' gyermek felemelni próbálja magát, szabadabban mászkál, vagy talán fel-is áll, így mozgó tehetségének tetemes kifejlődését nyilvánosítja, csak akkor szükséges változást tenni, megjegyezvén mindazonáltal: mivel kisdedeink az első évet többnyire mérsékelt hévű szobában töltik-el, csak szép, és kellemetes napokon jutnak a' szabad levegőre; hogy még ez időszakaszban-is igen egyszerű, 's természetes legyen ruházatjuk.

A' fej' befedését a' természet maga telyesíti, úgy annyira, hogy szobában, és árnyékos helyeken azt fedni felesleges, sőt ha fedetlen marad, az a' nyereség: hogy jobban nevedik a' haj, és a' fejbőr érzékenységből vesztvén, későbben inkább ellentáll minden külbefolyásoknak. — Ellenben ha valami alkalmatossággal a' nap' melegebb sugárai árthatnak: szalmából, vagy selyemből készített fejéres színű kalapok használtassanak: ha pedig hideg,

és változó levegőre bocsájtatnak a' gyermekek, éljenek könnyen bélelt süvegekkel.

A' nyak, melly igen érzékeny, meleg szobában, sőt a' szabadban-is, ha a' levegő mérsékelt, fedetlen maradjon, és csak téli hideg napokon lesz szükség egy tágasan takaró kendőre; így hozzá szokván a' nyak a' kül levegőhöz, elkerültetnek több betegségek, mellyek meghűtés' következtében a' torokban, és az egész lehelőmivékben elő szoktak fordulni.

Fedje az egész testet egy gyermek ing, mellyen felül egy hasonló formájú felső köntös, nyáron vékony szövetből, télen posztóbol, legyen egy öv által tágasan a' testhez alkalmaztatva; hossza ne legyen térden alól, mert a' magát felemelni, sőt menni-is igyekező gyermeknek akadályára lesz, igen tanácsos, ha az ing formájára hátul nyitva hagyatik mind addig, míg annyira kifejlődnek tehetségei, hogy a' természetes kiürítésekre figyelmeztvén, azt gondviselőjinek tudtára adhatja. — Ily köntös használható a' negyedik esztendeig, sőt tovább-is, hogy pedig minden tekintetben megfeleljen a' várákozásnak, gyólcából készült bugyogókat lehet alatta használni mind két nemen lévő gyermekeknél; télen pedig köpönyeghez hasonló, posztóbol, vagy melegen bélelt selyemből készült felső ruhát kell reája húzni.

Míg a' gyermek állani nem bír, a' lábak ne tartassanak, sőt még ekkor-is hamarább, és tökéletesebben fejlődnek-ki azok, ha szabadon lehetnek, de ekkor szükséges, hogy a' szoba' pallója

pokrócczal legyen behúzva, különben pedig kötött, vagy posztóból, bársonyból, és egyéb puha anyagból készített czipellőket kell használni a' történhető sérelmek' elkerüléséért; — vigyázni kell azonban, hogy talpa lágy bőrből készíttessék, az egész pedig rövid, szűk, vagy kemény ne legyen.

Jegyzést érdemel, hogy a' gyakori nyomás által a' lábak izzadásra lesznek hajlandókká, melly ha valami okból visszaverődik, sok betegségeknek a' kútfeje. — Mintegy a' harmadik esztendeig harisnyákra különös szükség nincs, mert a' kiürítések által gyakrabbi piszkolódások miatt alkalmat adnak a' kisebenedésre, orbánczos gyuladásra, így tehát csak későbbben kell azokat téli időben használni.

Az ész, és tapasztalás bizonyítja, hogy az előadott ruházat minden czélnak megfelel, nem akadályoztatja az: hogy a' levegő az egész testre egyenlően hasson, és nincs oly következése, mint a' nehéz ruháknak, mellyek alatt a' bőr' érzékenysége megtompúl; hanem azt eszközli, hogy a' kül levegőhöz szokván a' test, abban több betegségekre a' hajlandóság eltörültetik. — Más oldalról pedig az a' nyereség, hogy ezen egyszerű köntösök' megszerzését, gyakrabbi változtatását a' kevesebbel bíró szülők - is könnyen eszközölhetik, a' gazdagabbak pedig különféle anyagok által emelhetik kellemeiket, és szépségeket gyermekeiknek.

Az alig járnai kezdő gyermekek már számtalan, és nehéz ruhákkal terhelhetnek-meg gyakran, úgy, hogy az ember nevetné benne szülői' izetlenségét,

ha a' szegény nagy fáradsággal mozgó kisedek inkább sajnálkozásra nem indítaná nézőit.

Igen szokásban van egy bársonyból készült, és párna módra bélelt töröksüveg, melly a' testnek úgyis negyedrésztét tevő fejet takarja, innét jó, hogy a' gyermek törpéhez hasonlít; izzadtság lepi-meg ezen terhe alatt a' gyenge teremtetést, melly ha vissza-tér, fejfájást, szem, fül, orr 's a' t. gyuladást okoz. — Nem elég azonban, hogy szerfelett nehézezen süveg, de e' mellett a' gazdálkodó szülők arra-is tekintenek, hogy idővel ki ne nőjön belőle a' gyermek' feje, gyakran történik tehát, hogy az nem csak fejét, de képét-is betakarja, ezt mindig feltolni kívánván kezeivel az úgy is még ingadozó gyermek, gyakran, és erősen bukik-fel, mivel pedig kezei a' süveggel foglalatoskodnak, az esést nem hátráltathatja, de még nem is könnyebbítheti: meg-rázódhatik tehát az agy, veszedelmes következéseket huzván maga után.

Nem lehet nem kárhoztatni, ha némelly szülők gyermekeiket kényesztetés által annyira elpuhítják, hogy minden külbefolyások ártalmokra lehetnek; de szinte sajnálásra méltók azon kisedek, kik gondatlan szülőiktől, ha talán gyengébb test'alkotással bírnak-is ellenkező módon neveltetnek. — Láthatni gyakran gyermekeket, kik alig haladván-meg a' második esztendő, könnyű ruhába öltözve, meztelen nyakkal és vékony czipellőben a' legkeményebb téli napokon-is gondos, de még is téli köpönyegekbe, vagy bundába burkolt szülőik oldalán kénytelenek a' kegyetlen hideget szenvedni, hogy így, (nem gon-

dolva a' következesekre) gyermekeik már első éveikben vas természetü hősökké fejlődjenek.

13. §.

Helyezetje az újszülöttnek.

Az említett első öltöztetés után a' gyermek ágyában fekvő anyja mellé tétetik, hogy egyenlően betakarva, egyenlő melegtől körülvéve a' kívántató nyugodalom végett, mind ketten édes álomba merüljenek, a' nélkül, hogy talán a' csecsemő anyja' emlőihöz juthatna; — innét az fog következni, hogy felbredvén álmából, a' fészes pólyáitól ment kiseded, természeti ösztönből jövendő eledel' forrása után kívánczik: a' tagok szabad mozgása eszközteni fogja az izmoknak és innét a' mozgó tehetségnek, nem különben az álati melegnek mentül előbbi tökéletes kifejlődését; míg tehát a' külbőr az anyai meleg' és átpárolgás' befolyása által tulajdon rendeltetésére alkalmassá tétetik; a' csecsemő folyvást tartó álomban jobban nevededik, és anyjának' igen szükséges pihenését nem zavarja.

Első kilencz napok alatt, mellyeket az anyja még ágyában tölt-el, a' gyermek csak fűrésztés, tisztogatas, és öltöztetés', alkalmával vétessék-el mellőle; ezen túl pedig, az ágyát elhagyó anyja' kisedede, szinte eltűrheti a' szobai levegő' 's meleg' befolyásait, minthogy külbőre előbbi napokban az anyai kigőzölges, és álati meleg által rendeltetésére már alkalmassá tétetett.

Nem lehet elmulasztanom azon bal szokást, mellynél fogva az újszülöttet szorosán bépólyázva az anyától külön, és igen felmelegített ágyba számúzik; hogy így megfosztatván a' már többször említett, és a' bőr' munkásságának kifejlődésére oly igen megkívántató anyai melegtől, ártalmas magányban kelljen unatkoznia. — Védelmezik hizelkedő bábák ezen, főkép az atyáknak alapnélküli gondoskodásokat, azt állítván; hogy

1-ször a' gyermek szüntelen anyja mellett lévén, annyira oda szokik, hogy felette nehéz a' későbbi elválasztás;

2-szor megtörténhetik, hogy az anyja gyermekét álmában megnyomja;

3-szor ártalmas a' gyermeknek a' gyermek-ágyi folyás', és anyja' kigőzölgése.

Azonban igaz ugyan először, hogy az anyja segítségére várakozó gyermekével igen szorosán lévén egybekötve, egymáshoz szoknak; de lehet é kedvesebb, és főbb ezen anyai érzésnél, mellyet még az álatok-is annyira nyilvánosítanak. — Hogy pedig nem csupa szokásnak következése légyen ez, hanem belső természeti ösztön' szüleménye, már eléggé mutatja az, hogy a' gyermekek, valamint az álatok-is mingyárt életek' első napjaiban panaszkodó sirásokkal nyilatkoztatják nyugtalanságokat, ha, vagy anyok eltávozik, vagy ők attól elrekesztetnek; — ellenben pedig, ha szopni nem kívánnak-is, azonnal lecsendesednek, ha anyok' oldala mellé

tétetnek. — De még talán a' természeti rend-is részünkre szólhat, melly az aszszonyi termékenységet azon időszakaszra határozta, mellyben a' testi nedvek nagyobb mennyiségben vitetnek az emlők, és nevezetesen a' gyermek-ágyas külbőre felé; a' mi ha állításunk alaptalan, felesleges lenne.

A' második ellen legyen elegendő az anyák' szeretete; kik nem csak ébrenlétökben, de álmokban - is csak mellettük fekvő magzatjaikkal foglalatostkodnak; azonkívül bizonyítja a' tapasztalás, hogy a' megnyomás a' legritkább esetek közé tartozik mind a' szegényebb házaknál, mind pedig a' szülő intézetekben, a' hol a' gyermekek szüntelen anyyok mellett nyugosznak.

Felelhetni a' harmadikra - is: A' gyermek-ágy nem beteges állapot, a' bővebb átpárolgás csak onnét következik, hogy a' testi nedvek nagyobb mennyiségben vitetnek a' bőr felé, a' gyermek pedig születése előtt körül volt véve anyya' nedveitől, és azokból vette életét; hibás tehát az a' vélekedés, hogy minden betegség' előjárása nélkül azok annyira változhattak volna, hogy most a' tisztán tartott anyának kigőzőlgése ártalmas lehetne gyermekének. — Szolgáljon tehát törvényül, hogy a' gyermek csak akkor választassék - el anyjától, ha ez beteg, de vigyázni szükség, nehogy korosabb dajkáknak adassék felvigyázatok alá, vagy talán, kik valami betegest rejtenek testökben, mert ezek leheletők, csókjok, együtt való alvás, és szájból való étetés által tulajdon betegségeket a' kisdedekkel megosztják. — Ha az elválasztás alkalmával, vagy ha az anya beteg,

külön ágyba vitetik a' gyermek, gond legyen ágya' helyzetetésére, hogy az a' levegőtől, kemencze' melegétől, és a' világosság' erősebb behatásától ment legyen. — Ellenkező esetekben olasz falakkal élhetni.

14. §.

Az anyatej általi táplálás.

Nagy a' különbség, vallyon a' csecsemő eledelét maga szívja é az emlőkből, vagy pedig azokban elválasztott, de előbb mások által kifejt, állott vagy talán külön móddal elkészített tejet kap? Melly az emlőkből a' gyermek által szivatik-ki, oly nagy tápláló, 's éltető erővel bir, hogy azt más eledellel kípótolni lehetetlen.

Az anyai tej éppen azon nedvekből választatik-el, mellyek a' csecsemőnek életet adtak, annak kifejlődését, és gyarapodását előmozdították, következésképen a' táplálásra legalkalmasabb. Legszentebb kötelessége tehát az anyának, ha egéssége engedi, gyermekét szoptatnia, a' kit-is szülés után néhány órával, ha mind ketten kinyugották magokat, emlőivel kínáljon-meg, és emez, ha az emlő'bimbók rendes alkotásuak, azonnal elfogadja azt. Minő nyereség, és haszon háramlik a' gyermekre az első hig tejből, felyebb emlitem.

Kivánatos volna, hogy az anyák szoptatás alatt a' férfiuval való közösüléstől megóvnák magokat, mert ez által könnyen előhozatik a' havitisztulás, a' mi nem teli vérüeknél változást okoz a' tejben mennyi-

ségére, sőt minémüségére nézve-is, higabbá, 's sárga színűvé válik; észre-is vehetni ezt azonnal a' szopósoknál, kik, főkép ha érzékenyebbek, a' közösülés után csak nem mindenkor has'fájdalmaktól gyötörtetvén, ide, 's tova hánykolódnak, és felette nyughatatlanok.

Nem tanácsos a' szoptatókat szoros életrendre kényszeríteni, ajánlható mindazonáltal, hogy felfúvó savanyu eledeleket, és általjában sokat ne egyenek, mert ez által könnyen romlott tejet készíthetnek csecsemőknek, a' kik innét bőr'kiütéseket, görcsöket, mirigyes betegséget, 's a' t. kaphatnak. Hús ételek, tápláló levesek, ser és bor mértékletesen a' szoptatót további szoptatásra alkalmassá teszik. — Gyengébb alkotásuaknak ajánlhatni: hogy két rész tejet, egy rész jól kifort serrel keverve forraljanak-fel; vagy e' helyet serlevest tojás sárgájával használjanak. — Nagyobb gyengeség' esetében orvosi segítséget szükség kérni az egész Diaeta elrendelése' okáért.

A' szoptató anyák ugyan mértékletesen, de egyszerűs mind vigan éljenek, a' tisztaságra, ruhájok' könnyűségére ügyeljenek; kerüljék továbbá a' fűzött válakat, és a' meghűtést, mert mindkettőnek nem ritka következései a' beteges emlők. — Ártalmas az anyának, gyermekével együtt az örökké szobai levegő, és ülés, mert visszatér a' most nem ohajtandó tisztulás, a' mikor, ha a' gyermek' egészségében változás látszanék, csak orvos segíthet. Nagy nyereség mindkettőre a' szabadban való élés, az úgy nevezett falusi lakás, ha pedig ez nem történhetnék, gyakortabb sétálás, házi foglalatosság, mérsékelt

mozgás ajánlatik, de mértéken felül káros: ilyenek a' táncz' különféle nemei, mellyek erőtlentvén, és felhevítvén az anyát, a' gyermek ártalmára lesznek.

Meddig tartson a' szoptatás ideje, nehéz meghatározni, ohajtani lehetne, ha minden anya legalább is a' két első hónapban maga szoptatna; különben itt tekintetbe kell venni a' szoptató, egészségbeli állapotját, mert ha ez erejére nézve gyengül, végtagjai ingadoznak, félni lehet valami száraz betegségtől; ha pedig a' gyermek beteges vagy nyugtalan a' nélkül, hogy egyéb okot találhatnánk, méltán gyaníthatni a' tej' hibás létét; ha tehát ezen orvosi segítség által nem jobbíthatni, a' szoptatás hagyassék félbe. — Leggyakrabban árt az anya magának, és tulajdon gyermekének hibás életrendtartása által, a' hol az indulatok érdemlenek első helyet. Szinte rossz a' következés, ha betegség lepi-meg az anyát, ha viszsa kapja tisztulását, vagy ha talán már félidejű terhes volna. — Úgy látszik, a' természet maga jeleli ki idejét a' szoptatásnak a' fogak' megjelenésével: minthogy már ekkor némely étkeket vehetnek magokhoz a' kisdedek, az anya különböző, 's különszámú fogak' megjelentével különféle étkeket készíthet számokra; — ezen rendet követik a' fogakkal bíró álatok-is, mellyek szinte elvárják a' fogak' megjelenését, és csak ekkor szűnnek-meg szoptatni.

A' tej oly tápláló nedv, melly mind éhséget mind szomjúságot csilapító tulajdonokkal bír, szükséges tehát mind annyiszor nyújtani emlőt a' kisdednek; hányszor ő azt valóban ohajtja; de nem kell szüntelen az emlőknél tartani, vagy ha sirnak, azokat nekiek nyuj-

tani, mert sirásuknak más okai lehetnek, minthogy ezek minden bajokat sirás, mint első beszéd módjok által jelentik-ki.

Hogy pedig éhség legyen é oka sirásuknak, vagy nem? megösmérhetni: Ha t. i. szüntelen egyhang. n kiált, sirás ideje alatt szemeit merően dajkájára függeszti, utána tekintget, elszomorodik, ha az távozik szájürege tele nyállal, tulajdon ujjait szopogatja; ha vizsgálás okaért valaki ujját szájába vezet, azt a' kisdéd ajkaival, és nyelvével nyomogatja, sirása közben; kezével az emlők után kapkod. — Ezen jelek után, ha az anya, vagy dajka emlőit feltakarja, örömmel telik meg az előbb siránczó, nevet, mohón kapja a' csecsbimbót és mind két kezeit az emlőkre teszi, hogy így a' tej' kifolyását maga-is elősegítse. — Ha pedig gyakran csak felkiált, és sirását félbeszakasztja, jele valami fájdalomnak.

Nehéz meghatározni, hányszor kellessék a' gyermeknek napjában szopni, mert ez mindegyik' emésztő tehetségétől függ; közép számolással állíthatni, hogy minden három, vagy négy órában szopják egyszer a' gyermeknek, főkép ha az éhség felyebb említett jelei jelen lennének; sőt igen hasznos eleintén bizonyos órákra szabni a' szoptatás' idejét, mert ezt megszokván a' kisdéd, éppen arra az időre ébrednek - fel álmokból, nem lesz tehát szükség őket ébresztteni, a' mi úgy-is roszt következeseket szülhet. — Az időt következően lehetne felosztani: szopják először a' gyermek reggel hat, vagy hét órakor; másodsor két, vagy három óra múlva a' szoptató' reggelje után; harmadsor ebéd előtt kevéssel; negyedsor

öt, vagy hat órakor délután; ötödször estvéli kilencz, vagy tiz órakor lefekvés előtt. — Nagyon természetes, hogy ezen rend számtalan kivételeket szenvedhet. Szoktatni kell a' gyermeket azonnal születése után, hogy éjjel csecs nélkül aludjék. Az álom az élet' fentartására szükséges; szinte megkivántatik az egészségre, hogy a' gyomor nyugodhassék. — Az anyának, dajkának, és gyermeknek elkerülhetetlen az álom; előbbiek készítnék tejet, és visszanyerik erejüket, az utóbbik taplálódik, és nő általa. — Az éjjeli szopás által pedig a' gyermek megfosztatik nyugalmától, gyomra folyvást munkálodni kénytelen, elgyengül, és többé egészséges eledelt nem készíthet; a' nyugtalankodó anya', vagy dajka' emlője egészen más, és néha ártalmas tejet fog elválasztani, melly az úgy-is elgyengült gyomrú gyermeknek kárára lesz. Még az - is következése az éjjeli szoptatásnak, hogy közönségesen a' szopás közben elaludó csecsemő' szájában egybegyűlt tej megsavanyodik, és csipőssége által fájos szájt fog okozni. Mennyit szopják pedig egyszerre a' gyermek, azt annak testi alkotása határozza-meg; arra még-is kell ügyelni, hogy a' gyenge, vagy beteges gyermek inkább többször szopják napjában, de egyszerre kevesebbet. Az éhség után változik a' tej, sárga színű, 's csipős lesz, ha tehát tizenkét óráig éhezett a' szoptató, ne nyújtsa emlőét kisdédének; de ellenben bizonyos, hogy némely étkek különös erejekkel nagy változást hozhatnak -elő a' tejben, mellyre nézve javasolható, hogy étel után legalább -is két, vagy három óráig várakozzék a' szoptató, 's csak azután szoptassék; ide tartoznak leginkább: felfúvó, és sós étkek, hagymának, reteknek nemői, kávé, bor, égetbor

's a' t. Vannak ugyan esetek, midőn a' tej által orvos-ság gyanánt akarunk hatni a' gyermekre, ekkor tehát az orvos' rendelése szerint bizonyos étkek után azonnal szopják.

A' szoptatás előtt talán nem egészen tiszta csecsbimbók az emlőkből kifejetett kevés mennyiségű tej által mosassanak - meg; a' szoptatás alatt pedig nagy mozgás ne történjék, mert könnyen hányás következik; vigyázat kívánatik arra - is: hogy egyszer egyik, másszor másik emlőt kapja a' gyermek, így elkerültetik a' tejnek könnyen történhető egybegyűlése, de a' gyermek sem kapja - meg oly könnyen a' kancsal szemeket, a' mi történhető, ha szüntelen egy oldalra kénytelen tekinteni szopása' alkalmával.

Ha az anyának sok teje lenne, szoptatás alatt két újjával nyomja össze emlőbimbóit, hogy nagy mennyiségű tej ne folyhassék csecsemőjének szájába, mert ez fuldoklást, vagy kemény köhögést okozhat. — Következne pedig az utóbbi, ne próbálja senki rázással, vagy hátbaveréssel csillapítani, mert ezzel a' bajt elősegíti; legtanácsosabb: ha oldal - fekvést adván a' gyermeknek, békével elvárjuk, míg a' köhögés önként megszűnik; ha pedig nagyobb izgatás^a következéséből tovább tartana, vagy erősebbé lenne, jó lesz adni egy kávé kanállal édes mandula olajt kevés Ziliz szörppel; ha nem lenne: annyi mennyiségű theát czúkossal, vagy mézzel. — Szopás után pedig ne legyenek restek a' szoptatók gyermekeik' szájokat egy az ujra tekert finom ruhával kitörülni.

Nem csak az ételek, és italok hoznak-elő változást a' tejben annak minéműségére nézve; de az indulatok - is, mellyek közül figyelmet érdemel, ha a' szoptató megijedett, vagy haragra gerjedett, kárhoz'atni lehet tehát, ha emlőiket nyújtják a' kisdednek, mig egészen le nem csillapodtak, mert bizonyos: valamint a' nyál, úgy szinte a' tej-is mérges állapotot vévén-fel a' gyermekre károsan hat. — Szinte a' rossz szokások közé tarozik, ha a' szoptató fekvő gyermekének ágyára hajolván, azt úgy szoptatja, ki ekkor hanyat fekvén csak igen nehezen nyelheti a' tejet; a' szoptatónak pedig előre, 's lefelé hajolván több mennyiségű vér tolódik mellébe, 's így a' tejben változás történik.

15. §.

A' Dajkák, — azok' választása, 's változtatása.

Az újszülött' tápláltatása nagy figyelmet érdemel, mert ennek a' csecsemő' életére, nagy befolyása van. Említettük felyebb, hogy legtermészetesebb eledel légyen első időszakaszban az anyai tej, a' mit az - is nyilván bizonyít, hogy az anyai tejjel nem élő gyermekeknek legalább - is egy harmad' része elhal az első két esztendőben; — de ez még sem elég arra, hogy némely egészséges anyák magokat a' szoptatásra ajánlanák, tulajdon veszedelmökre sem tekintenek, mellybe magokat a' nemszoptatás által vetik. — Általadják tehát gyermekeiket dajkáknak, vagy, hogy álati tejjel tápláltassanak; nem gondolják - meg, hogy az utóbbi tulajdon tejöktől nagyon különböző, se azt: hogy a' dajka koránt sem anya, a' ki t. i.

bérért tulajdon gyermekét félre vetvén, idegent tud gondja alá venni. — Eredett pedig ezen dajkák' használásával való visszaélés következőleg: megtörtént t. i. hogy az újszülött anyját vagy a' szülés alatt elveszté, vagy ez teje' szüke miatt köteleességét nem tellyesítheté, ekkor a' kénytelenség más tápláló módot szült, a' melly később nem csak szükség' esetében, de minden kivétel nélkül szokásba jött.

Kik szoptathatnak, és azt nem teszik, magokat magzatjaikkal egygyütt több veszedelmeknek teszik-ki — Magokat, mert:

1-ör a' jelenlévő tejnek elapadását nem mindenkor eszközölhetni, de nem-is mindég tanácsos ezt cselekedni.

2-or a' tej, ha jelen marad, okoz: gyuladást-keményedést az emlőkben, sőt a' nádrában-is, bőrküütéseket; és különféle letételek által számtalan test' és lélek' betegségeket, vannak esetek, hol hirtelen halált-is.

A' gyermekek, kiktől megtagadtatik az anyai tej, vagy dajkára, vagy álati tejre szorúlnak, történik, azonban, hogy egyikét se tűrik-el, hanem hányás, vagy hasmenés által üritik-ki azt, honnét az említett szerfeletti kiüritéseken kívül: bőrnya-valyákkal, görcsökkel, sorvval küszdenek, mig a' halál bajoknak véget vet.

Vannak azonban esetek, hol az anyák vagy nem szoptathatnak, vagy tiltatik nékiek a' szoptatás. — Nem szoptathatnak:

1-ször Ha halál ragadja-el őket.

2-szor Ha tejök vagy éppen nincs , vagy csak kevés, és talán ros-z-is.

3-szor Ha utazások , vagy egyéb foglalatosságok miatt hosszabb időre kénytetnek házokat elhagyni.

Nem szabad szoptatnia az anyának :

1-ször Ha gyenge alkotásu.

2-szor Ha vérhányásban , köpésben , sorvasztó betegségben kinlódik.

3-szor Ha görvélyes.

4-szer Ha a' buja betegség' jelei mutatkoznának.

5-ször Ha veszedelmesebb ideges betegségben van.

6-szor Ha ragadós , mellbeli , nádra , lelki , vagy egyéb örökölt nyavalyában szenved.

Ekkor a' kénytelenség hozza magával , hogy gyermekeinket dajkákra bizzuk , tudván pedig , hogy azoknak egész jövődő sorsok innét függ , nem vakon , de ha csak lehet , orvos' tanácscsával tegyük azt , ki-is szoros vizsgálat után meghatározza , melyiket használhatjuk . A' felfogadandó személyben következendő tulajdonságokat keressünk :

1-ször Életkora mintegy húsz , és harmincz esztendő közé essék.

2-szor Öngyermekének a' szoptatandóval körül belől egygyenlő legyen kora.

3-szor Tökéletes testi , 's lelki egésséggel birjon.

4-szer Emlői jó ki legyenek fejlődve.

5-ször Jó tejet válasszanak-el azok.

6-szor Legyen mivel , jó erkölcsü személy.

7-szer Türedelmes , és gyermek' szerető.

8-szor Tiszta , 's mind azokban járatos , melyek a' gyermek' körül történni szoktak.

Felválalván a' dajka hivatalát, kívánni lehetne, hogy a' gyermeknek, mint anya gondját viselje, de ez ritka találmány, azért-is a' leggondosabban választott dajkák' gondviselése alatt-is gyermekeiket gyakran tekintsek-meg a' szülők, hogy talán rendtelenségre akadván, azt elhárithassák; juthassanak továbbá közelebbi esmeretségekbe fogadott dajkájoknak és így az okokat kinyomozhassák, mellyeknél fogva, a' választás' alkalmával leghelyesebbnek itélt dajkát-is szükség lesz változtatni; mellyek következők lehetnek:

1-ször Ha a' gyermek dajkája' tejét nem szenved, 's megbetegszik.

2-szor Ha valami fogyatkozásnak, melly a' gyermekben rossz következtéseket szülhetne, csak később jövünk nyomába.

3-szor Ha megromlott teje jobbítást orvosi segítségem által sem szenvedne.

4-szer Ha a' dajka lakása', életrendje', vagy egyéb körülállásai változtatása' következtetésében, mellyeken segíteni nem lehet, elszomorodik, és mé-lázó leend.

5-ször Ha megbetegszik.

6-szor Ha felette indulatos.

7-szer Ha tehrbe esik.

8-szor Ha tisztulása megjelen, honnét mind maga, mind a' gyermek szenvedne.

Nem elegendő, hogy egy szoptató, legyen az anya, vagy dajka, csak elején birjon a' kívánt tulajdonokkal, de szükséges: hogy azokat egész szoptatás' ideje alatt birja. — Erre nézve az anya gyakran kérjen biztos orvostól tanácsot, ki a' dajkának tejét,

érverését, nyelvét, és testi színét megvizsgálja, a' gyermeket hasonlóúl megtekinti, nem különben mind a' dajka, mind a' gyermek' életrendét szembe veszi.

19. §.

A' szoptatók' életrendje.

Mivel ritkán találni minden kívántató tulajdonokkal bíró személyekre, 's mivel a' dajka' állapotján különféle környülállások változást tehetnek, vigyázni kell, hogy az bizonyos *életrendet* tartson, még pedig olyat, melly mind őtet, mind tejét jó állapotban tartsa. — Az eledelek különféleképpen táplálnak bennünket, következőleg azok' változtatására nézve, a' vér-is változni fog, már pedig minden testi nedvek a' vérből választatnak-el, csudálni tehát nem lehet, ha különböző eledelek a' tejnek szinte oly tulajdonokat adnak.

Közönségesen azt hiszik, hogy a' dajkának egész nap ennie kell, mert különben, kevés lesz teje; azonban gyakran nem kívánatos a' sok tej, de más részről még azért sem tanácsos a' sok eledel, mint-hogy az tökéletesen még nem emésztétvén, szinte tökéletlen rosz tej-fog készítetteti. — Éljen a' dajka mértékletesen maga módja szerint, és ha talán alacsonyabb származásu, közönségesebb eledelekhez, szabad egészséges levegőhöz szokott, nem kell azt egyszerre szobába zárva igen tápláló, 's fűszeres ételekre szorítani, mert ez által betegség, és a' tejnek megromlása hozatik-elő, éljen ő könnyen emészten-

dő, 's egyszersmind oly tápláló eledelekkel, mellyek a' gyermek' korához illő tejet adnak.

Egy újszülöttnél megkivántatik; hogy ha a' szoptató' teje ritka: az, könnyen emészthető 's kevesebbé tápláló eledelek által maga valóságában fentartassék; — ha pedig sűrű, a' gyermek által nem emészthető volna, az hasonló eledelekkel tétessék ritkábbá, ilyenek átaljában a' növények országából használandó étkek, u: m: árpakása, riskása, dara vízben főzve, édes gyökerek, ilyen gyümölcsök 's a' t. A' gyermek' kifejlésével az anya tej-is sűrűbb, és táplálóbb lesz, erre nézve, a' dajkák' tejét-is mértékletesen tápláló eledelek által olyanokká kell készitnünk.

Következendő ételek tiltatnak a' szoptatóknak:

1-szor *Savanyu eledelek* nagyobb mennyiségben, a' kevesebbé savanyuak mértékletesen nem ártanak, mert ritkítják' a' vért, frissítő 's kevésbé hűtő erővel birnak, külömben előmozditják' a' gyermekben-is a' savanyak' készítését, a' honnét több betegségek veszik eredeteket.

2-szor *Sok hús etedel*; ez által a' vérben nagyobb mennyiségű lúgsó készül, és ha e' mellett csupa vízzel él a' szoptató, sárga, csipős teje romlásra, a' gyermekek pedig különféle bőr' nyavalyákra, 's lázokra lesznek hajlandók.

3-szor *Az édes*, főkép mézzel készített étkek; mert sok nyálkát tartván magokban, a' savanyodásra hajlandók, szeleket, felpuffadást okoznak. Ilyenek

4-szer *A' nehezen emészthető sózott, vagy füstölt* ételek, és a' mellyek *rothadásra* hajlandók, u:

m: vérből készített étkek, félig romlott vadak, szalona, sajt, kemény tojás, és minden kövér étkek.

5-ször Mind azok, mellyek hathatós *szagok*, vagy *csipősségek* által különböztetik-meg magokat, u: m: retek, mustár, hagymának nemei, ezek először szagos tejet készítenek, de egyszersmind erejek által gör söket, hascsikarást, bőrkiütéseket 's a' t. okoznak

Ártanak, még a' fűszeres étkek-is felmelegítvén a' vért, annak egyszersmind csipősséget szereznek, a' tej, melly szinte hasonlóvá lesz gyengíti a' gyermek'teste' keményebb részeit, az igen tüzes vér pedig legrosszabb nyavalyák elfogadására lesz hajlandó. — A' bort égetbort, kávét, chocholádét éppen kerülje a' szoptató, vagy csak igen mértékletesen éljen velek, mert ezek valódi méreg gyanánt munkálódnak a' gyermekre, kik meggyengülnek, görcsös rángatodásokra, köszvényre, sőt fulladozásra-is lesznek hajlandók; nem külömben a' gyermek'kori betegségeket, fogazást éppen nagy bajjal állják-ki, vagy azok alatt el-is hálnak. — Mi foganatja lehet a' részegítő italoknak, már, eléggé kitetszik, hogy az olyanok után elválasztott tejtől szinte kábultak lesznek a' csecsemők-is, melly állapot igen veszedelmes, és nem ritkán halálos. — Legegészségesebb ital a' viz, lehet ugyan egy pohár, vízzel kevert bort, vagy jól kifort sert inni; — reggel theát tejjel, vagy tiszta tejet, serlevest, kávét-is gyengén tejjel, vagy chocholádét fűszer nélkül, szolgáljon azonban sinór mértékül: hogy hasonló italok után csak két, vagy három óra múlva szopják a' gyermek. — Természetes, hogy az egész életmód a' gyermek, és szoptató

testalkotásához alkalmaztassék, a' gyengébbeknél az étel, és ital-is könnyebben emészthető, mértékletesen tápláló legyen, az izmosoknál ellenkezőkép. — Ha a' dajka beteg ne szoptassék, mert a' tej könnyen részesül a' betegségben, ha pedig orvossággal él, annak erejét a' gyermek is fogja érezni; a' hosszasan, tartó betegség alkalmával tehát más dajkát kell választani; ellenkező esetben álati tejjel tápláltassék a' gyermek dajkája felgyógyulásáig.

Hibáznak a' dajkák ezen rendszabások ellen a' legjobb felvigyázat mellett-is, igen kárhuzatos tehát a' gyermeket egy tulajdon szálásán lakó dajkának által-adni, ki kényére élvén, minden pillantatban ártalmára lehet a' kisednek. — A' levegő tisztaságáról, változtatásáról, testi mozgásról, indulatokról, a' szoba, 's tulajdon test tisztán való tartásáról felyebb tevék említést, szinte kerültessék az álmatlanság, és meghűtés. A' testi tisztaság' kedvéért igen ajánlható a' gyakori mosdás, főkép langyos fürdő által, a' mindennapi fésűlködés, fejr, és felső ruhák' rendes váltogatása, mert különben könnyen írthat a' dajka gyermekének tisztátalan teste' szagos kigözölgése által. — Figyelmezzon a' dajka mindennapi székletételére-is, melly ha nem következne, vagy a' szorulás tovább tartana, valamint akkor-is, ha hasmenéssel bajlódnék, orvosnak tétessék jelentés; — ezen idő alatt pedig, és ha tisztulása megjelen, ne szoptassék, hanem tejjel tápláltassék a' kised. — Ártalmas, mint említettük a' férfiúval való közösülés, azért jó lesz minden alkalmatosságot elmellőzni, hol az történhetne; ha pedig házas a' személy, sokkal tanácsosabb felvigyázat mellett férjéhez bocsájtani,

mint, hogy titkon történjék az, vagy ennek hiányján a' személy nyughatatlankodjék: mert a' feletébb kívánt, és nem történhető közösülésnek-is rosszszak következései.

Nincs ember hiba nélkül, erre nézve az okos házi anya nyugottan fog engedni a' dajka' kisebb hibáinak, sőt szeretettel, barátsággal, kedvezéssel fogja annak hajlandóságát megnyerni, nem-is fogja bizonynyára elmulasztani, hogy őtet, mint szeretett magzatja' második anyyát, többi házi cselédjeitől megkülömböztesse.

17. §.

Táplálás álattej' segedelmével.

Ha lehetetlen az anyának szoptatnia, 's nem kaphat alkalmas dajkát, vagy elfogy hirtelen mindkettőnek teje, a' szükség hozza magával, hogy más, de oly úton neveltessék a' gyermek, melly annak természetével meg-egyez. Ezen foglalatosság ugyan sok fáradságba 's gondba kerül, de ha a' kívánt feltételek mellett eszközöltetik, kipótolja csak nem egészen a' szoptatást, sőt, ajánlhatóbb, mintha az anyának, vagy dajkának betegsége' miatt teje rossz, vagy ha ez hivatalának csak restül felel-meg. Mivel pedig valódi gondviselőnet szinte oly nehéz találni, mint hasonló dajkát, kívántatik, hogy illő segítség mellett az anya maga vegye által gyermeke' tápláltatását, annál-is inkább, minthogy ily esetekben kétszeres gondviselés szükséges célunk' elérésére.

A' tej egyetlen eledele a' csecsemőnek, különféle álatok' teje pedig szinte különböző: már ritkább, már sűrűbb, és kövérebb; erre nézve szükséges vagy olyat választani, melly a' gyermek' korának megfeleljen, vagy azt némü szerek' keverése által olyanná változtatni. — A' használandó tej egészséges, és mindég ugyan-azon álattól fejessék, mert ha egészségtelen, vagy rosszul él, teje-is resz, és szinte különböző az egynemü álatokban-is. — Nagyon használna ha a' gyermek a' kifejt, és természeti meleggel biró tejet azonnal kaphatná, de ez mindég nem történhetik, azért-is a' jelen meleget úgy tartjuk-fel, hogy a' tiszta tejes edényt egyenlő meleg vízbe tesszük, és a' könnyü savanyodást benne felolvasztott czúkorral gátoljuk-meg.

A' czél' elérésé' kedvéért sok külön formájú szópó 's ivó edények ajánltattak, mellyek most-is szokásban vannak: használni lehet azokat, csak hogy üvegből készítettessenek, magokban semmi érczet ne foglaljanak, és minden étetés után forró vízzel szorgosan mosassanak-ki. — Azonban legegyszerűbben, és legkönnyebben hozhatjuk szinte azon következőkést elő: ha mingyárt kanálra, későbbben findzsára, pohárra szoktatjuk az e' módon táplálandó kisededeket, a' mit azok könnyen megtanúlnak; de még más hasznai-is lehetnek ezen módnak, u: m: szívás által nem erőltetik a' gyenge mell, az elválasztás, és tisztaság-is könnyebben eszközöltetik.

Első napokban a' savó legjobban kipótolja az anyatejet, későbbben élünk szamar, kecske, vagy

tehén tejjel, mellyekhez a' gyermek' életkorához, és test alkotásához képest kissebb, vagy nagyobb mennyiségű meleg vizet keverünk. — A' szamar' tej leginkább hasonlít az emberihez, mellyet, ha házunknál tartunk, ételére jobban vigyázhatván, czélunkat inkább előmozdítjuk. — Ha egy font tehén tejben egy lat édes mandulát szét dörgölünk, a' tapasztalás szerént szinte, emberi tejhez tesszük azt hasonlóvá. — Az első tizennégy napokban elég, ha minden huszonnégy órában egy meszelnyi tejet kap a' gyermek, azon túl egy negyed meszellyel, szaporíthatni azt; az első hónap végével kaphat naponként másfél meszelnyit; a' harmadik hónap felé két meszelyt; sőt ha a' gyermek igen étkívánó, 's könnyen emészt, három-három adhatni nékie. Három hónap' elmúltával szoktathatni lassanként levesre, pépre, kására, 's egyéb könnyen emésztenő ételekre.

Az ételek' adásakor következőkre kell ügyelni

1-ször Az étel akkor adassék; mikor különben a' kisedek tejet szoktak kapni.

2-szor egy mellett maradjunk, és gyakran ne változtassuk azt

3-szor egyszerre többféléit ne adjunk

4-szer az ételmaradék, felmelegítettén, többé ne használtassék

5-ször valamint a' tejet, ugy az étkeket-is bizonyos mennyiségben kell adni, ne hogy megterhelvén a' gyenge gyomrot, betegesekké tegyük az emésztés műveit.

Az említett lágy eledeleket tejjel váltólag mindaddig használhatni, míg a' fogak' megjelentével ke-

ményebb étkekre foghatjuk kisdedeinket, megjegezni méltó, hogy, jó ugyan a' gyermekeket különféle, sőt minden ételekre szoktatni; de, némely szülők' gondolkozása szerént, nem mingyárt a' kisdedkorban; mert a' gyenge életművekre, csipős, sós, és hevesítő létrészei némely étkeknek erősen hatnak, azonkívül nem-is mindenik egyez-meg a' tejjel, mellyet kap a' gyermek.

Ide kívántam rekeszteni a' szopgömböczökkel (czuczlikkal) való viszszaélést, mellyek a' savanyak' készítésére adnak alkalmatosságot, azonban folyvást nedvesítik a' közellévő részeket, honnét veresség, kisebesedés, ezen kívül a' száznak, ajkakkal rosz formája következnek, nehezitik továbbá a' fogak' kijövését-is, mert az ínyek folyvásti nyomás által megkeményednek.

18. §.

Gyermeki étkek.

Bevan bizonyítva, hogy a' tej, ezek közül pedig az anyai legalkalmasabb a' gyermek' táplálására; említve - is van, hogy a' sűrű, 's kövér tej károsan hat a' kisded' gyenge emésztő műveire, minden kétségen túl van tehát, hogy a' kemény, és nyúlós ételek soha se táplálhatják illendően a' gyermekeket, kárhoztatni - is lehet a' vétkes szokást, hogy az újszülöttek azonnal lisztből, vagy zsemle' morzsalékból, vízből, és czúkorból készített kása forma ételekkel neveltessenek, mert közönségesen ezek' következtében halál áldozatjaivá lesznek. — Ösméretes hogy a'

liszt földes részein kívül, sok nyálkával bir, mellynek egyrésze felolvad a' vízben, de másika nem; az emésztés pedig a' gyomor, és annak nedvei által történik, az említett részek tehát nem olvadván-fel, táplálni sem fognak; a' korosodott embereknél-is, ha a' tésztás ételek bizonyos mód szerént nincsennek készítve, a' gyomorban nyomást, savanyús bőfögéseket okoznak, innét vette eredetét: a' kenyérnek kovász, és dagasztás által való készítése, hogy így a' felnem olvadó részek a' poshadás (Die Gährung) alatt kifejlődő savany által olvasztassanak-fel, és így az emésztésre alkalmassá tétessenek; csudálni nem lehet tehát: ha a' folyvást adott lisztből készült ételek a' kiseded' gyenge gyomrában, mellynek nedvei kevés erővel birnak, és inkább a' vízhez hasonlítanak, nehézségeket, sőt gyakorta halálos betegségeket hoznak-elő. — Ehez járúl az -is, hogy az estve hasonló péppel megtöltött gyermek' gyomra nehezebben emésztí-meg azt, későbbben jelen meg tehát az étvágy; a' dajkának pedig kevesebb baja lévén éjszakai kisedével, minden nap fogja azt ismételni; szerencsétlenségre ezen étektől nagy hasat kapnak a' gyermekek, sok anyák pedig egész dicsőségeket gyermekeik' kövérségében helyeztetik, mellyért-is csak nem lehetetlen ezen oktan szokást kiirtani. — A' liszt' nemei közül leginkább használtatik a' búzaliszt, ez pedig legnyúlósabb nyálkával bir, úgy, hogy azt gyenge gyomornak megemészteui lehetetlen; innét hasonló gyermekek leghajlandóbbak: bélférgekre, sáppadtak, elsoványodnak, hasok felpuffad: mert a' gyomor', belek', máj', bélfodor' szivóedényei, 's mirigyei, mintegy fejr keményítőhöz hasonló mas-

sával telnek meg; utolyára pedig valódi sorvban vesznek - el.

Ha még-is minden szomorú tapasztalásnál, és bebizonyodott káros következtéseknél fogva a' gyermek szárazon tápláltatnék, adassék első hétben hig ededel nekie, u. m. Savó, vagy, vízzel kevert tej, mind kettő czúkkal édesítve, azon túl ugyan lehet más eledelre-is szoktatni őtet, de vigyázva, hogy ezek higabbak, és könnyen emészthetők legyenek.

Erre ajánlható a' következő:

Legfinomabb lisztből készült kétszersült' (Zwieback) zsemle héj' vagy száraz fehér kenyér' morzsalék forró vízzel leöntetvén, az abból készült kása fakánállal szorgosan kavartassék, hogy csomók ne eredjenek; kevés mennyiségű czúkkrot kevervén közé, annyi, tejjel eresztessék-fel, mennyi a' sűrű kását higabbá teszi. — Lehet az említettet, tej nélkül-is készíteni.

Camper következőt ajánl:

Főzessék kétszersült esső vízzel szorgos kavarással mellett, a' kész péphez adassék leves orvosi szappan, és czúkkrot. Mentül több czúkkrot adatik hozzá, annál kellemetesebb, csak hibás elítélet az: hogy ártalmas legyen a' czúkkrot a' gyermekeknek, inkább igen előmozditja az emésztést.

Soha se készítettessék több, mint a' mennyi egy napra elegendő, sőt tanácsosabb mindég frisset hasz-

nálni, ne hogy savanyodásával árthasson. — Tartassék az étetésben bizonyos rend: nappal mintegy minden negyedik órában, éjjel pedig egyszer kapjon a' gyermek. E' mellett adassék későbben: Hús'leves zsemlével, szinte evvel serleves-is, a' mi főkép akkor ajánlható, ha a' gyermek a' tejet nem szenvedné. — Italúl szolgáljon két rész viz egy rész tejjel, később egyenlő mennyiségben keverve. Nagy figyelmet érdemel a' megédesített savó, melly a' tiszta, nem forralt, és tej'felétől ment tejből választatik-el: ha ahoz eczetet vagy aszott, és meleg vízben fellágyított borju' gyomrot adunk, az egészet pedig meleg kemenczére, vagy csak meleg hamura, teszszük, hogy így lassan átmelegedvén, felén a' savó választassék-el mellyet részenként a' fenekén maradt túróról leöntünk. — Ez főkép első napokban igen ajánlható, sőt ha beteges a' gyermek, az élet' fentartására maga elegendő. — A' nagyobb mennyiségű meleg thea gyengíti az emésztő műveket, felfúvást, nagyobb mennyiségű vizelleti kiüritést, sáppadtságot, és testi soványságot hoz-elő, kevesebbé árt, ha nem minden nap, és tejjel keverve használtatik.

Ha egészségüket óhajtjuk gyermekeinknek, ne kinozzuk első esztendőkbén oly étkekkel, mellyeket magunk eszünk. Húsétel, bor, erős ser, kávé, chocholé, fűszerek erősítés tekintetéből ne használtassanak, mert izgató erejek által ártanak, és görcsöket hoznak-elő, sőt az ily gyermekek, fogazás, vagy más előhozott betegségek' áldozatjává lesznek; jó lesz tehát: ha csak a' második esztendő' végével szoktatjuk lassanként azokra, akkor-is eleinte, kisebb mennyiségben.

Tartassék:

1-ször az ily táplálás mellett legnagyobb tisztaság, mert ennek a' kisdedekre sokkal nagyobb befolyása van, mint a' korosabbakra, könnyen történhetik tehát, ha valami ártalmas kevertetik ételek közé, hogy legveszedelmesebb következesek hozatnak-elő.

2-szor ne főzessék vagy tartassék a' pép, tej, 's a' t. rosszul mázolt föld, vagy veres, sárga réz, ólom 's a' t. edényekben; mert ezek a' savanyodott étkek által való olvashatóságok miatt mérges befolyásokat hamar mutatni fogják.

3-szor Itala szinte nem ércz, de üveg pohárból adassék a' gyermeknek.

Mindenek felett a' savanyú, vagy könnyen savanyodó, sós, és olajos ételek kívánnak figyelmet, mert ezek az érczek' felolvasztásában fő helyet tartanak,

19. §.

Természeti kiürítések.

A' természetes kiürítéseket, mint: a' vizelletet sőt a' szék'letételt-is vissza tarthatja a' korosabb, ez nem történik a' gyermekeknél, hanem ha a' víz-hólyag a' benne öszvegyülekezett vizellet, és a' végbél az egybegyült emésztet által izgattatik, azok a' bent foglaltat öszvehúzódások által kiürítik; ezen korban mind a' két kiürítés gyakortabb, a' szék pedig higabb. Ha tehát valamelyik megrekedne, vagy az utóbbik keményebbé válna, gyanithatni valami bete-

gest, azért-is jó azonnal orvosi tanácssal, és nem egyéb kuruzsolással élni.

Mutatja a tapasztalás, hogy oly álatok, mellyek korosabb idejökben legkönnyebben hánynak (mint az ebek) szopások' ideje alatt soha se lepetnek meg általa, azonban a' gyermekeknél ez igen gyakori tüne-
mény. Okát az anyában, vagy dajkában találhatni fel, kik könnyebbi, 's hamarábbi szoptatás kedvéért emlíket ujjakkal nyomják; vagy ha álati tejjel tápláltatik a' gyermek, hirtelen nagyobb mennyiségű tejet öntenek a' kanál', vagy egyéb ivóedények' segítségével a' kisdetek' szájába, kik azt mind két esetben mohon nyelvén-el, vissza hányják. Bizonyos tehát, hogy a' gyakori hányás a' gyomornak hirteleni 's szerfeletti megtöltése által okoztatik. — Említést érdemel a' hányás azon tekintetben-is, hogy némely anyák' hibás vélekedése megczáfoltassék, kik, mivel a' hányás által kivetett tej öszvement, és túróhoz hasonlít, hiszik: hogy a' tej' emészthetlensége okozta légyen a' hányást. — Tudjuk azonban, hogy a' gyomorban találtató nedv savanyu természete által, nem csak a' tejet, de minden megaludni szokott ét-
ket így változtat-meg, a' higabb részeket szívóed-
nyek veszik-fel, és a' test' táplálására fordítják; a' vastag nem tápláló részek pedig a' beleken keresztül vitetvén, székletétel által ürítettnek-ki.

20. §.

A' Gyermekek - szoba.

Nagyon szokásban van: a' gyermekeket egy fél-re fekvő, nedves, alacsony, és fris levegővel szü-

kölködő szobába rekeszteni, gondolván, azoknak a legnyomorultabb lakás - is jó, nagy befolyása van azonban [ennek az ügy - is igen érzékeny kisdetek' egészségére. — Legyen tehát szobájok tágas, és magas, hogy a] kigőzölgés levegőjét egészen ne ront-hassa, főkép, ha idő változások a' szabad levegővel való közösülést nem engedik, így találnak a' gyermekek - is elegendő helyet a' szükséges játékra, 's testi mozgásra; legyen továbbá száraz, és csak ha lehet, nem a' föld alatt; tanácsos továbbá, ha a' szülők' szomszédságában lesz, hogy így gyermekeiket gyakran megtekinthessék. — A' lehetséges sér-tések' eskerülése' okáért, ne legyenek az ablakok alacsonyak, a' kijárás közel a' lépcsőkhöz; kandal-lók, ha jelen vannak, szorgosan őriztessenek, a' szükségtelen házieszközök eltávoztassanak, a' szükségesekek pedig a' gyermekek' nagyságához alkalmaz-tassanak. Ügyeltessék a' tisztaságra; ne mosassék, száríttassék, vagy vasaltassék ezen szobában gyermek-ruha, pólya, vagy ágyi eszköz: naponként takarít-tassék - ki, ez' alatt a' gyermekek más szobába vi-tessenek által, szinte ekkor nyitassék - ki ajtó, vagy ablak a' levegő' tisztítása végett.

Füstölő, 's szagos szerekkel nagy vigyázat-tal kell élni, minthogy ezek az igen érzékeny kis-detek' tüdőire, 's szagló idegeire erősen hatnak, kön-nyen fúldoklást, görcsöket, és más következéseket hoznak-elő. Hasonlóul árt a' parázsszén melly a' pó-lyák', és ruhák, kimelegítésére használtatik.

Ha a' környülállás engedi, 'a' hálószoba külömböző legyen a' nappalítól, minthogy ennek levegője

a' test', étel', és egyébbigőzőlögésektől felette romlott.

21. §.

Ébren-lét, és álom.

Az *ébreil lét* emészti az élet'erőt, előmozditja a' vér'-kerengést, és ha tartósabb a' testet ellankasztja; ezen változásokat vesszük észre a' gyermekben-is, kinél még a' növést-is akadályoztatja. — Az *Álomnak* ellenkező következései vannak, azért-is sokat aludják a' gyermek, hogy így növése, a' tej' megemésztese, s testi ereje eszközöltessék, nincs-is egyébbig foglatossága a' kisednek, mint: evés, és alvás, de mennyire légyen szükségek az utóbbira, a' természeti ösztön-is bizonyítja, melly a' gyermeket oly gyakori álomra kényteteti; első három hónapban el-is alhatják két harmadát életőknek. A' gyengébbek közönségesen többet alusznak, mint az erősek, de ezek-is tovább, ha gyomrok tejjel van terhelve.

Nem lehet tökéletesen meghatározni mikor, és mennyit kellessen aludni; egész nap ugyan nem jó aludva hagyni a' gyermeket, mert ez által elméje tompúl, vére sűrül, teste restül, és inkább gyengül, mint erősödik; de ellenben nem lehet nem kárhozattani azon dajkákat, kik, hogy éjjeli nyugalmokban ne hátráltassanak, a' csecsemőt nappal külön játékokkal, és mozgásokkal álmától visszatartják, valyon ki aludta é magát, vagy nem? arra nem-is gondolnak. — Könnyü pedig erre reá ösmerni; mert ha a' felébredt, vagy felköltött gyermek, nem álmos

kinézése mellett, vidám, és jó kedvű, jele, hogy éleget aludott, ellenben keveset.

Károsok a' következesek, ha a' gyermek álmából rázás, kiabálás, dörömbözés által ébresztetik-fel és hirtelen világosságra vitetik, vagy keményen szólittatik meg; ezen hathatós benyomások annyira érdeklik a' kisdedek érzőtehetségét, hogy a' legveszedelmesebb ideges nyavalyákat-is elkaphatják; — ekkor történik, hogy a' felköltött gyermek sir, kedvetlen, és még félig álmodozik. — Ha ellenben játzodozva, esókolódva, 's csak lassanként ébred-fel nevetni, 's karjait önmaga fogja nyújtani hogy ágyából emeltessék-ki; figyelni szükség tehát, hogy a' csecsemő felébredése' alkalmával csupa kellemes tárgyakkal vétessék körül. — A' hires Montagne ezen tekintetből fijaeskáját első esztendeiben muzsika szóval ébresztette-fel álmából.

A' valódi, 's nyugalmas álom természeti ösztön' szüleménye, nem-is lehet azt mindenkor mesterségesen előhozni; ha nem aludván gyermekünk, azt külön módon kívánjuk elaltatni, ártalmára leszünk nekie; de okatlanabb szokás még: kiabálás, ijesztés, sebes mozgás által alvásra kényszeríteni; ha nem, alhat, jobb nyugtalansága' okafelfedezésével foglalatoskodnunk, mert már vagy éleget aludott, vagy éhes, vagy tisztátalansága, 's folyvásti fekvése kellemetlen testének; ezeken ha segítettünk, bizonyosan előbb, vagy későbben nyugalmas álomba fog merülni kisdedünk. — Igaz ugyan, hogy néha rossz szokás, vagy makaesség oka nyugtalanságának; ne kívánjunk ekkor hízkeléssel, és fenyegetődzéssel

segíteni bajokon, mert így rosszaságokban még jobban megátalkodnak, legjobb őket magokra hagyni, mert ha a' jelenlévők' irgalmassagát meg nem nyerhetik, önként elhalgatnak. — Ha semmi sem használna, szükség lesz orvosi tanácsot kérni a' beteges álmatlanság' eltávoztatására.

Legyen fő gondja az anyának, hogy gyermekét dajkája' veszedelmes következésü szereitől megóvja, mellyekkel annak álmát jobbitani kívánja; ilyenek az édes czuczlik, éget borral való mosás, feje alá tétetett sáfrány, gyenge simogatása, 's dörszölése, sőt csiklandása is a' hasnak, alfelnek, és kutacsoknak, továbbá a' mákfejek' lefőzte, abból készített levesek, az úgy nevezett nyugodalom por 's a' t. — Ezen szokások, és szerek által hozatik ugyan álom elő, de ez nem természetes, nem-is nyugalmas; ártalmasak továbbá az említett szokások, minthogy különféle érzésekre előkészítik a' kisdedeket, az említett szerek pedig bódító erővel bírván, elkábitják a' fejet, tompítják az elmét, de e' mellett nem ritkán hoznak görcsös rángatodzásokat, és gutaütést-is elő; — Az álom' előmozdítására babáktól, dajkáktól, vén asszonyoktól 's a' t. ajánlatott szokások, és szerek feleslegesek-is; mert ha a' gyermek nem éhes, sokat nem aludott, tisztában van, természeti ösztön által álomra kényszerítettik, ha pedig ekkor sem részesülne a' kívánt nyugalomban, bizonyosan valami beteges állapot van jelen, annak pedig kikeresését, és gyógyítását a' tapasztalt orvoson kívül másra bízni nem tanácsos.

A' tollas ágybeli ártalmas nagy melege által, honnét izzadás, nyugtalanság, rossz álmok, és nagyobb kül levegő eránti érzékenység származnak, kitarakozván tehát a' gyermekek, könnyen meghűtik magokat, és megbetegesznek; csak hideg téli napokon a' gyengébb alkotású gyermekeknél használtasék melegebb tollas ágynemű, különben sokkal tanácsosabb, és egészségesebb, ha lószőrrel nem nagyon keményre tömött mátrác, és fej'párna, takaró gyanánt pedig, egy paplan használtatik. — Az ágyában fekvő kisdednek feje, 's törzsöke' felrészre kevésse felemelve legyen, mert így nem toódik oly erővel a' vér a' fej, és mell felé; a' fej tehát szabadabb, a' lehelés könnyebb lesz, a' száj'üregben egybegyűlt nyálka-is könnyebben folyhat-ki, 's fuldoklást nem okoz; ha pedig felébred álmából az alvó gyermek, magasabban léven feje helyeztetve, minden erőltetés nélkül láthatja a' körüllevő tárgyakat. — Szokásban van az alvónak oldalfekvést adni, ez igen jó, mert így nyála szájából könnyebben folyik-ki, valamint akkor-is, ha hányás háborgatná azt; azonban vigyázni kell: hogy nem szüntelen egy, de hol egyik, hol másik oldalra fektessék a' gyermek, különben az oldalrészekben, mellyeken feküdni kéntelenitetik akadályoztatik a' vérkeringés, azért-is tapasztalni, hogy az ellenoldal tökéletesebben fejlődött-ki, sőt vannak esetek, hol a' nyomott oldal meg-is meredett; jó lesz tehát minden lefekvés előtt a' helyzetet változtatni, 's néha, ámbár ritkán hanyat fekvést-is engedni.

Hiba, ha a' gyermek', és dajka', vagy csak előbbinek ágya kárpitokkal vétetik körül, mert ez által

a' szabad levegő' járása akadályoztatik, ez pedig az alvásalatti szapora lehelés által könnyen megromlik; árt ez még a' szemnek-is, mert ha setét kárpitja alól nagy világosságra vitetik a' gyermek, örökös vakságot, vagy legalább-is tetemes kárt okozhatni a' látásra nézve. — Levegő, nagyobb világosság, és levegők ellen kívánván védelmezni alvó magzatinkat: takarjuk-be ágyokat távolabbi kiterjedérsé finom ritka hálószövettel; hogy így elérvén célúnkat, nagy sebétség, vagy a' levegő' elzárásával ne ártsunk. A' világosságot úgy alkalmaztassuk, hogy az előlről hasson fekvő gyermekeinkre, mert különbben felfelé, vagy oldalt kénrtetvén azok nézni, kancsalság, és más izetlenségek hozatnak-elő a' szemekben.

Ha a' gyermek ritkábban vétetik-fel ágyából, vagy ha ébred, játékait melléjé rakván ott hagyatik, a' lomhasághoz szokik, nem gyakorolhatja mozgástehettségét, ágyának szünteleni nyomása fájdalmat okoz nékie, 's az, melege által gyengit-is.

Az újszülöttek közönsegesen sokat alusznak, de az idősebbeket lehet szoktatni, hogy bizonyos órákban, és főkép éjszakán aludjanak. — Az álomra hajlandó kisdedeknek lehet első esztendőben minden rossz követekezés nélkül lassan dalolni, és hogy a' cél annál könnyebben éressék-el, mozgathatjuk halkal karjainkon őket; ez által minden figyelmeket megnyerjük, de kisded lelkek elunván a' hang' egyformaságát, hamar nyugalmas álomba merülnek. — A' lármas dallok által inkább hátráltatik az álom, és a' gyermek ijedez. — Szoktatni kell továbbá a' magányos alvásra-is; mert két külön alkotásuak ha hosszabb

ideig együtt alusznak, változást szenvednek; a' mit a' korokra különböző házas emberek között legjobban tapasztalhatni: mellyek közül az egészségesebb, és ifjabb csak hamar megvénül, az öregebb ellenben erejére, 's egészségére nézve gyarapodik.

22. §.

T e s t i m o z g á s o k.

A' mozgás kétféle: *cselekvő*, 's *szenvedő*. *Előbbi* gyakorolja a' gyermek már születése előtt anyja' méhében, mellyet mint említettem szoros pólyák, és rúhák által hátráltatni nem szabad; hanem az ágyban, vagy pokroczczal beterített szoba' pallóján illő felvigyázás mellett szabad mozgás engedessék nékie.

A' *szenvedő* mozgásnak többek nemei:

1-ször Figyelmet érdemel a' *bölcsőkkel* való visszaélés, mellyek által álmatlan gyermekeket szoktak alvásra kényszeríteni; meg nem gondolván: hogy az mesterséges álm, tehát nem nyugalom, mert ezen mozgás elkábitván a' kiseddet, a' bódító szerekhez hasonló álmat szerez; de e' mellett még gyakran éretlen eszű gyermekekre bizatnak a' kicsinyek, és így mint példák bizonyítják, életveszedelemben is ejtetnek ezek.

2-szor Nem feketvén egész nap a' gyermekek, szükséges azokat *fel, és alá hordozni*; ezt legjobban eszközölhetni az arra kézitett kosárban, vagy csak gyengyén párnába kötve 's fekvő helyzetben, a' fejét egyszersmind kevésbé felyebb emelítvén. — De hijába a' rossz szokás nem múlhat-el, és a' gyerme-

keket ülő helyzetben húrcsolja dajkája pusztá karjain, így: meggörbül a' hátgerincz nyomás esvén a' hasra, szenved az emésztés; — de ezen-is segitenek az okos tanácsok, a' gyermek' derehát t: i: már első hónapokban száros, néha halcsonttal felkészült mel-lényel szoritják-le, 's így ápolják a' hátgerinczet, ez által minden mozgás akadályt szenved, kegyetlenül nyomatik a' melly, has, készítettnek mesterséges sérvek.

A' karon való hordozásban nagy figyelemmel kel-lene élni; de közönségesen: a' fel-és alkar közötti iz tá-ján ül a' gyermek, ez által öszvenyomatnak a' gyen-ge medence csontok, és elgörübnek, a' mi főkép leány gyermekeknél tetemes kár; hogy pedig görbe ezen ülések alatt helyzetek, már onnét kitetszik, hogy az így hordozott gyermekeknek egyik lába min-dég jobban lefelé függ mint a' másik. — Legjobb a' gyermekre, de dajkájára, vagy anyyára nézve per-sze nehéz: ha az, háttal lévén hordozója melféhez for-dúlva, ennek alkarján ül, így szinte ezen oldal fel-kar által a' történhető félredüléstől oltalmaztatik. — Rossz továbbá, ha a' gyermek egyik karjával dajkáját nyakánál áltöleli, ekkor felemelődik az egyik oldali vállapocza, a' kulcsesont, és az egész test görbé-vé lesz. — Közönségesen a' gyermeket dajkája tér-deinél fogja-által, és alsó végtagjainál fogva úgy nyomja tulajdon testéhez, hogy gyakran alfele, 's egész felteste szabadon függ a' levegőben; sőt néha hátra esvén, szinte lábainál fogva tartja vissza az egész leeséstől.

Veszedelmes, ha gyermeket hordunk karjainkon: a' sebes járás, ugrálás, tánczolás, fel, és alá való

hanyás, vagy ha azt, fülénél, karjánál, ruhájánál 's a' t. fogva felemeljük, kerekbe forgatjuk, egy lábra állítjuk, mert ezen, és ezer ilyen szokásoknak szinte annyi káros következései vannak, úgy annyira, hogy nem lehet ezen tekintetben elegendő figyelmet ajánlani, a' gyermekeiket szerető szülőknek. — Itt említhetni azt-is, ha a' gyermek, gyenge, fiatal felvigyázóra bízatik, könnyen elejtheti ez az előbbi, vagy megfáradván földre teszi azt, és külön veszedelmekbe vezeti. — Vigyázni kell továbbá arra-is, hogy a' gyermek ne mindég egy karon, de változólag hordassék.

3-szor A' mérsékelt rázódás, melly jó elrendelt *gyermek-kocsik* által történik, nem ártalmas; ha van a' következőkre figyelem:

a) Első hólnapokban, felette gyenge léven' a' kised, ne kocsiztassék az, de későbbben se igen sebesen, főkép kővel kirakott helyeken, mert ez által nagyon megrázattatik, mi, hogy a' gyermeknek fájdalmas, már keserves sirásokból, mellyre fakadnak, nyilvános.

b) Soha ülő, de mindég fekvő helyzet adassék nékik, hogy így a' lehetséges görbülések elkerülteessenek.

c) Főkép nyári időben sok ágybeli takarókba ne pakoltassanak, mert izzadásra, 's innét könnyű meghűtésre adunk alkalmat. — Használhatni ugyan egy ritka szövetből készült szőnyeget, melly által a' kocsit eltakarván, a' szabad levegő-járás nem akadályoztatik, de a' nap' szerfeletti melege, világossága, 's a' szél ártalmas befolyásai elmellőztetnek.

d) A' felfordulás eltávoztatása okáért, ne legyen a' kocsi magos, szabadon függő, vagy pedig ezen te-

kintetből, a' kocsi egyik oldaláról a' másikra futó szíjjak által hátráltassék a' kiesés.

4-szer Nem siettetvén a' természetet, a' *járástehetség* jó alkatású, 's erős végtagokkal bíró gyermekeknel csak hamar kifejlik; de ezt felette nehéz elvárni az anyáknak, és a' gyermekeket karjaikon hordozó dajkáknak, azért is igyekeznek a' félig érett kisdededeknel, azt elősegíteni, 's ezeket hámok, álló, 's járó székek, padok, kocsik által mennél előbb lábokra állítani; — vagyon é elég erő az alsó végtagokban az egész test' káros következés nélküli emelésére? szó sincs. Mi itt a' nyereség? elgörbülnek a' lábak, az említett járszerek által szüntelen nyomatik a' mell, nagy az erőlködés, és nyomás lefelé is, innét: mell-betegségek, emésztés' hibáji, sérvek erednek, a' gyermek pedig ily módon segítettvén elő, tulajdon erejét nem használja, 's magát csak a' segítségre bizza. Itt alapúl tehát: hogy a' gyermekek magokra hagyatván, harmadik évökben-is csak nehezen, bizonytalanúl, és félve járnak.

Nincs jobb, mintha a' gyermekek magoktól tanulnak állani, 's jární. Erre nézve posztóval, vagy pekróczczal bevont szobában szabadon mozogjanak, körülöttök lévén játékaí, mellyek után csuszkálni fognak; nagyon előmozditjuk ezen tehetségöket, ha a' fent említett mód szerént, pólyázzuk öket, a' kezeket t. i. szabadon hagyván, — így hamar kezdenek nyúlni valami után, azt megfogni, magokhoz húzni, vagy eltaszítani, ez által igen kifejlik az erő, 's következőképpen a' járó tehetség-is. — Mihelyt elég erővel bír a' test, felemelni igyekszik magát a' gyermek, közellévő tárgyakhöz tartozkodván fel-is áll,

ekkor vigyázat kívántatik, hogy a' lehető eséstől, megmentjük, szép, kedves szavakkal, játékokkal kecssegtessük őket; kik elkivánván nyerni az előmutatott tárgyat, lépést-is próbálnak tenni. — Nem sokára elérhetni tehát az örömet, a' nélkül, hogy a' fent említett következtől félni lehetne, 's szabadon fognak járni a' kisdedek. — A' kilencedik holnap előtt soha sem, csak az első esztendő végével tannitassanak járni, mert elébb a' végtagok, medence, 's hátgerincz gyengék; de ekkor más gyermekekre soha sem bizván őket, mindent, a' mi sértést okozhatna, elkell mozdítani.

23. §.

Játék, és foglalatosság.

Ezeknek egy része multságul szolgál, de vannak esetek, hogy már ezek által akarjuk gyermekeinket bizonyos czél elérésére alkalmaztatni.

Hol a' mozgó tehetség erősödött, szinte a' lélek munkálódásai - is fejlődni kezdenek; különösen ingereltetnek tehát belső ösztön által a' gyermekek testi, 's egyszersmind lelki tehetségek' gyakorlására, elkell tehát mindent követni, a' mi amaz' szabad folyását eszközölheti, ellenben félre mozdítani, a' mi ártalmas lehetne.

A' játékok, és foglalatosságok, mellyek hosszabban tartó állást, ülést, vagy más erőltetett testi helyezetet, u. m. előre, hátra, vagy különféle görbülést, kívánnak, árthatnak: hasonló formát adván a' testnek, szeszamodást, vagy törést - is

okozván; de főkép a' fej, és mell felé való vértolódás, a' has - üreg' nyomása, 's a' t. számtalan betegségek' kútfeje. — A' játéokra szolgáló eszközök különös figyelmet érdemlenek: anyagjok, színek, formájok, és használás módjokra nézve. — Ne legyenek tehát mérges érezből, vagy üvegből készítve, mérges festékekkel színesítve; igen nehezék; oly formájuk, hogy a' testet sérthessék; oly használásuk: mellyek a' test', vagy lélek' munkálódásait akadályoztatják, nagyobb erőt kívánnak, a' külérzésekert tompítják, vagy talán valamely belső életműre károsan hatnak.

24. §.

A z i u d u l a t o k.

Mihelyt a' világba, végnélküli tárgyak' rakházaába lép az ember, különbözőleg hatnak a' küldolgozok érzékeire, mellyre szinte külön érzés következik; ez a' csecsemőkben igen tökéletlen, mert külerzékei tompák, a' lélekben ezek által előhozott képek-is csak homályosak, — de mentül inkább gyarapodnak azok, erősödnek azonnal érzékei, 's tanulják a' benyomásokat különböztetni, innét a' kellemest kívánni a' kellemetlen utálni fogják.

Bírnak tehát a' gyermekek *indulatokkal*, és valóban az érzékieket (die Sinnlichen) meg sem tagadhatni tőlök, vehetni ezt észre már a' leggyengébb korban, de a' két, vagy három esztendőöknél nyilvánban mutatják magokat, és néha nagy mértékben-is. — Minden emberrel vele születik az ő tetteit határozó

véralkatja (moralisches Temperament); — A' legkisebb gyermek, noha nem szólhat, de bizonyos jelek, és viselet által nyilván mutatja hajlandóságait, innét van: hogy némelyek vigak, barátságosak, szeretettel bírók; mások ellenben: morgók, haragosak, irigyek 's a' t. — Mentül több alkalmatosság adatik nekik, bizonyos hajlandóságaikat követni; annál inkább begyökerezik, sőt utoljára szokásba-is megy által-az, úgy annyira, hogy az eszére tért emberi kornak-is dolgába kerül azokat zabolázni. Itt alapítatik tehát, hogy mentül inkább kerülnetik az alkalmatosság a' jelenlévő hajlandóságot gyakorolhatni, nem csak annál inkább veszi a' gyermek azokat, de azok tökéletesen ki-is irtathatnak. Sőt ellenben, ugyan ezen oknál fogva, az okos bánásmód által, oly hajlandóságokat tehetünk tulajdonivá gyermekeinknek, mellyek előbb legkevesebbé sem mutatták magokat, ha gyakran igyekszünk azokat benne feléleszteni.

Nagyon dicséretes, de egyszersmind igen bajos része a' nevelésnek: a' született rossz hajlandóságok' kiirtása, a' jók' beoltása, vagy, ha jelen mutatkoznak, azok fentartása. — Ezen cél, természetesen, nagyobb, és két esztendőn felül lévő gyermekeknél könnyebben érhetni-el, kik először már szavaik által jobban kijelentik gondolatjaikat, és így hajlandóságaikat-is; de másodszor, az ezeken változtatni kívánó Nevelő fogatosabban használhatja a' módokat, mellyeket célja' elérésére intéz.

Ámbár ez tagadhatatlan, még-is történnek a' kisedek körül oly dolgok, mellyek az indulatokat

magok-is szülhetik, a' jelenlévőket fentarthatják, és megerősíthetik. —

Illyenek : az *íjedés*, és *harag*.

Ezen két indulatok mennyire ártanak a' korosabb, és tökéletesen kifejlődött embereknek, mutatja a' mindennapi tapasztalás; de már egy érzékeny, és minden benyomásra oly felette visszaható testi alkotás, mennyire szenvedjen általok, ki kételkedik? ha az egész érző tehetség' felettebbi érzékenysége megtekintetik; éppen ez az oka: hogy a' megijedett, gyermek hirtelen elhal, görcsös rángatodzásokba esik, mellyek ha több ízben jelennek-meg, annyira elgyengítik a' testet, hogy abban az íjedésre való hajlandóság fenmarad, és az ily gyermekek később esztendőben a' levélmozgástól-is reszketnek. — A' harag minő következeseket szül, a' szülők magok tapasztalják, kik haragos gyermekeik körül többet forgolódnak; látták már azt-is, hogy tovább tartott kiáltás alatt, a' köldök előre tolódván, ki-is nyílt, a' tüdők nagyon rázattatván, gyengültek, a' vér felhevült, és még sem távoztatják-el mind azokat, mellyek az említett két indulatot felgerjeszthetik, azokat fentarthatják, és megerősíthetik.

Íjedést gerjeszt a' gyermekben:

1-szor Ha a' mérges dajkák nyugtalan gyermekeiket ijesztő lármával, fúriai tekintettel, kezeik' fenyegetődzésével, és lábdobogással igyekeznek csendességre hozni.

2-szor Ha azokat álmokból hirtelen felverik.

3-szor Ha setét háló szobájokból nagy világos-

ságra viszik - ki, vagy talán égő gyertyával közelítenek ágyokhoz.

4-szer Ha a' siró gyermeket hahotás nevetéssel ijeszítő ruhákba való öltözéssel, rémitő jajgatással akarják csillapítani.

Egy szóval minden hirtelen, kemény, és váratlan benyomást ijedés okozhat a' gyermekben.

A' *harag* indítatik, és előmozdítatik:

1-ször Ha a' gyermekekkel éppen az történik, mit nem szenvedhetnek. — Ez némely szülőknél, és dajkáknál bevett szokás, hogy így a' gonosz gyermekeket makacs kívánságoktól elszoktassák, azonban ezt nem értvén a' kiseded mind addig mérgelődik, kiáltoz, míg végtére a' gyenge szívü jelenlévők engednek kívánságának, ezt megjegyzi a' gyermek, és annál többször él ily fortélyal akarátja betelyesedése' kedvéért. — Nincs tehát jobb mód, mint eltávolítani mindent, a' mi a' gyermek' ártalmára lehetne, 's így káros kívánságra alkalmat nem adni; ha pedig véletlenül kerülne kezökbe valami, ne ragadjuk az el erővel, hanem szép móddal tegyük félre, 's egy-szersmind elfelejtés' okáért más valamit mutassunk - elő.

2-szor Ha a' siró gyermeket dajkája, ágyában hagyja; noha fekvését elunta, tisztátalan, éhes, vagy fájdalma van, ha tehát ekkor veszteg maradni kéntelen, nagyon természetes: hogy annál inkább fog tépelődni.

3-szor Ha a' haragos gyermeknek, dajkáját, vagy más gyermeket ütni szabad, és talán még kiszettetik - is arra.

4-szer Ha velek kellemetlenül, gorombán bán-
nak, ok nélkül ütik őket, taszigálják, majd ide,
majd oda hányák.

Elég, ha a' gyermek rosszaságáért valódi-
lag, megfenyítetik, verés által nem jobbúl, mert okát
nem tudja, és hamar - is elfelejti azt.

Igy, — midőn az épen született gyermek cél-
irányas ápolási közt hű dajkájának, és, szakadatlan
gondja alatt, a' csak neki élő édes Anyának a' föl-
dön csúsztából lassanként ön erejéből lábra áll, nő,
erősödik, és lelke, homályos burkaiból fejtekezve,
eszmélni kezd — figyelmet mutat a' körülte lévő dol-
gokra — a' kellemes tárgyak mosolygásra deritik,
örülni látszik jól folyó létének, és az első Anyám,
Apám — szavakat szüléinek mintegy kezdődő hálául
oly lelket ható édességgel rebegi. — Anyák! e' ke-
lemes érzelmekre olvasztó percz legyen pótolhatatlan
jutalma fáradságitoknak, e' felejtesse - el veletek
azon ezerféle aggodalmakat, mellyek csendes éjje-
ken által - is lelketeket tán kedves kisdedeitekért
nyugtalaníták! — De ne végződjék az első járásnál
kezdő dadogásnál édes kötelességtek, később korig
kell még anyai gondotoknak nevendékeiteket kísér-
nie; — mert nem csak izmos álatokká, de lelkes
valókká - is kell érniök a' világot véd nélkül, keser-
ves sirással "öszöntő csecsemőknek emléítéken; hogy
lelkek, ez, az Istenség' szikrája a' rokon ég felé
szálva, uralkodjanak a' földön, mellynek hideg keb-
lébe késő vénség után a' por test, tetteiben hagyva
emlékét létének ismét vissza térendő! — Neveljé-
tek őket nemzetileg, hogy méltó tagjaivá váljanak

utóbb a' nagy egésznek, és érdemes unokáivá koszo-
 rús eldődeknek! — Mert kit természeti vonzódás
 Nemzethez nem köt, az árva vándora csak a' föld-
 nek, ki lappangva bújdosik a' semmiség' ölébe, —
 annak lelke ép nem lehet, és hol a' lélek beteg,
 vagy vele sinlik, vagy túl hágja a' természeti határt
 ártalmas következtésekkel a' test-is. — Nemzeti nyel-
 ven ébresztések első szendergéséből lelkét kisdedei-
 teknek ti lelkes Anyák! kiktől a' virúlni kezdő hon
 legtöbbet várhat, mert csak ez erős, és állandó ha-
 tású. — Neveljétek a' mint a' nemzeti éghajlat, és
 a' nemzet szokásai kívánják, másként tulajdon hon-
 nában örökre idegen lesz gyermeketek; pedig mit
 várhat a' haza egy idegentől, és mit egy idegen a'
 hazától! — 'S majd ha testben, és lélekben erős
 gyermeketek kitünve száz törpék felett, honjának,
 és a' külföldnek figyelmét magára vonva, a' tettei-
 ben nagy férjfiú hírszárnyára kél, és bámúlva tisztel-
 tetik; valyon nem teheti é büszkévé az anyát
 e' gondolat: ez az én emlőimből szivá az első életet?!

T é t e l e k.

1. Az ember kifejlését átlátni kívánó, előbb az egész természetét ösmerje-meg.
2. A' magának anyai jogokat tulajdonító Éptan némű némükép még-is a' Kórtan' szüöttje, és
3. Egyik a' másikának felvilágosítására szorúl.
4. Méltán gyanithatni, hogy az életműségnek mindenik rendszerére, sőt még egyes életműveire-is sajátféle gyógyszerek munkálódnak.
5. A' mindennapi, 's éppen nem ritka Kórfajak érdemlenek legnagyobb orvosi figyelmet.
6. Ki, alig vévén egy két kórjelt észre, azonnal gyógyrendelményhez fog: tudósnak mondatik ugyan, — de vagy tudatlan, vagy kuruzsoló.
7. A' lázos betegségek könnyebben gyógyúlnak, mint a' láztalanak.
8. Az Anyák egességének, és szépségének nem árt a' szoptatás.
9. Az orvos sokat tudjon, legtöbbet halljon, és keveset beszéljen;

10. Mert, gyakran többet tesz bánásmodjával, mint gyógyszerével.
11. A' mivelődés, előhaladtával szaporodnak a' nyavalyák; azért nagyobb szükség van az orvosra.
12. Az emberek' helyes neveltetése, a' köztársaság' erős alapja.

T h e s e s.

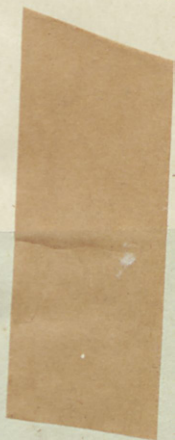
1. Evolutionem hominis, qui perspicere cupit; noscat eam naturae universae.
2. Nunc matris jura sibi vindicans Physiologia, Pathogeniae filia est, et
3. Haec filia, matre, materque filia interprete indiget.
4. Jure suspicamur quodlibet organismi systema, et organon remedium specificum habere.
5. Quotidianae, non raro morborum formae, sunt mediei attentione dignissimae.
6. Qui animadverso uno alterove sympto-
mate, iam ducit lineas formulae, doctus
vocatur; certe est indoctus, vel praestigiator.

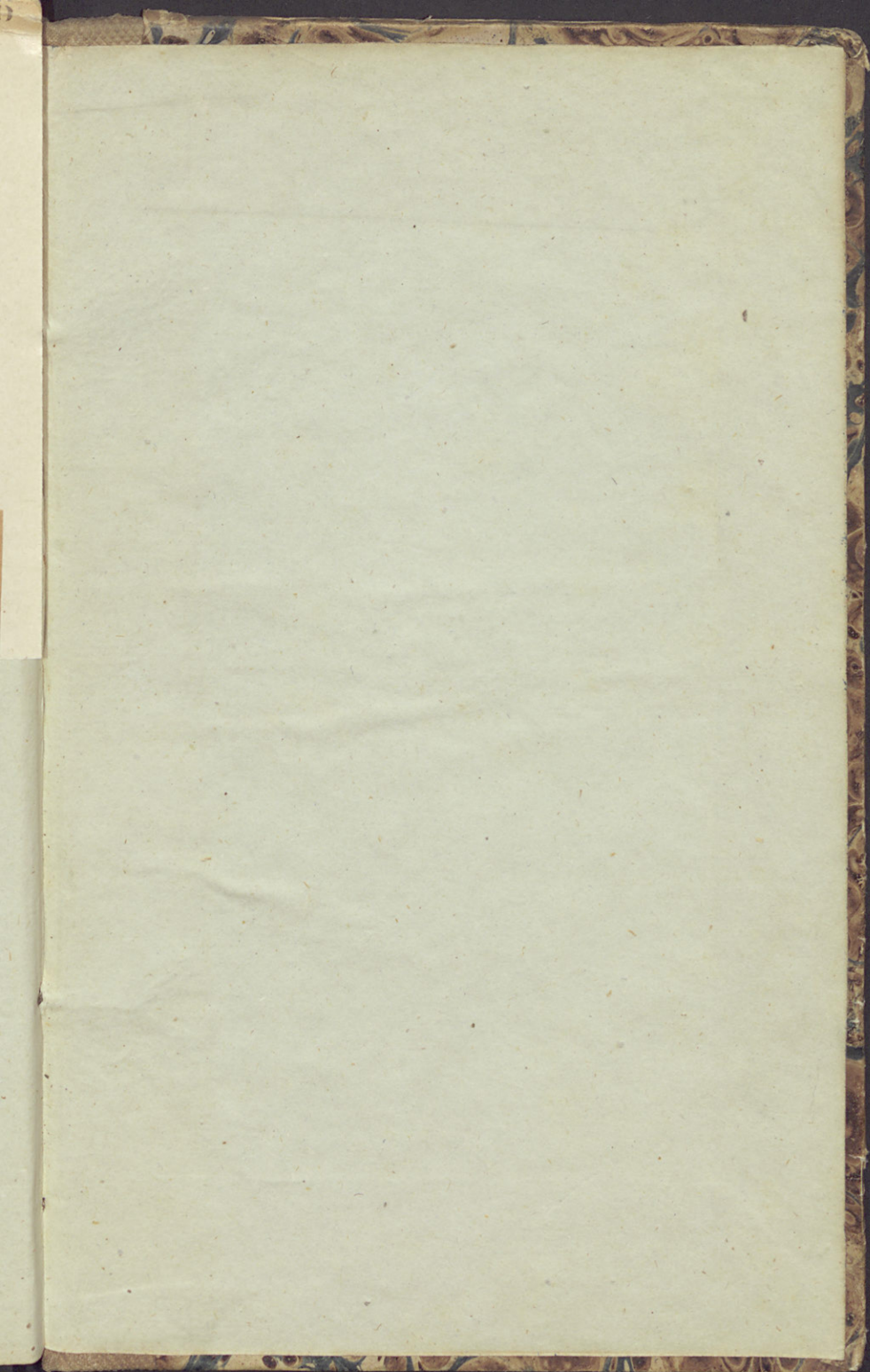
7. Morbi febriles facilius sanantur, quam sine feбри.
 8. Lactatio sanitati, et pulchritudini Matrum nil obest.
 9. Medicum multum scire, plurima audire, parum loqui oportet.
 10. Saepe enim plus praestat is modo agendi, quam remediis.
 11. Provecta cultura, multiplicantur morbi, quare maior Medicorum necessitas,
 12. Recta hominum educatio est firmum Reipublicae fundamentum.
-

DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR
Lelt. 7/14-1959

760416

780416

750416

9